ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

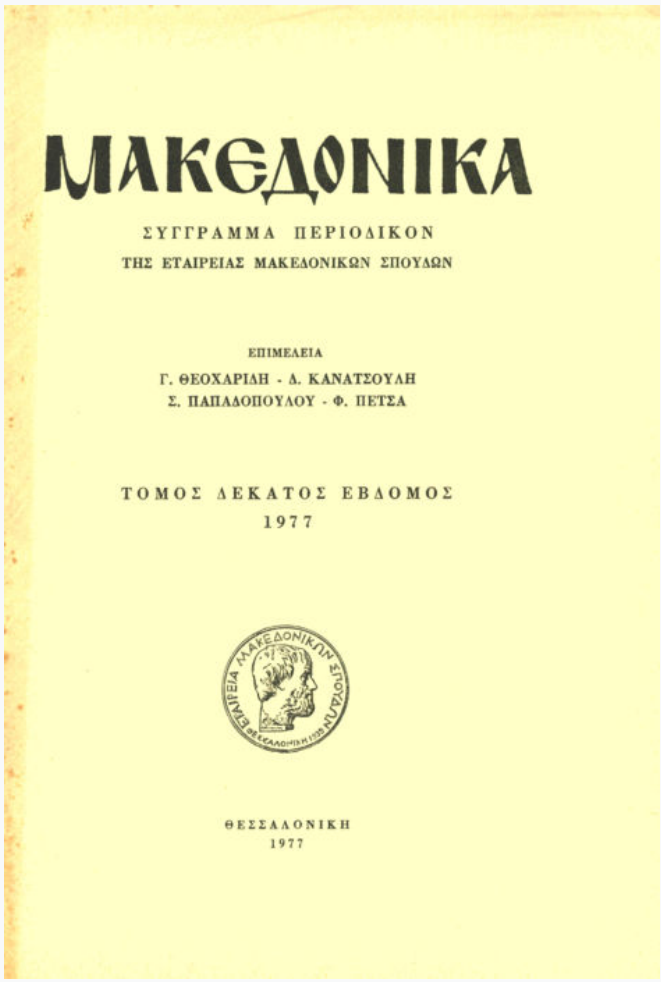
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ - Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ
Σ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - Φ. ΠΕΤΣΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
1977

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1977

Michel de Vos, Un demi-siècle de l' histoire de la Macédoine (975-1025)

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: 10.12681/makedonika.378

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1977). Michel de Vos, Un demi-siècle de l' histoire de la Macédoine (975-1025). *Μακεδονικά*, *17*(1), 419–442. https://doi.org/10.12681/makedonika.378

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Michel de Vos, Un demi-siècle de l' histoire de la Macédoine (975-1025). Université de la Sorbonne nouvelle. Paris III. Institut National des langues et civilisations orientales. Mars 1977. (Thèse de doctorat du IIIe cycle). Σελ. 1-204. Χάρται 2. Πίνακες 4. (Πολυγραφημένον).

Ἤδη εἰς τὴν εἰσαγωγήν της (σ. 1) ἡ ἐργασία ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ρίψῃ νέον φῶς εἰς τὰ γεγονότα (ne saurait apporter de lumières nouvelles sur les événements), ὑπόσχεται ὅμως νὰ παρουσιάσῃ ταῦτα μεθοδικῶς καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀντικειμενικῶς (sur un plan méthodique et aussi impartial que possible). Εἰς τὰ ἑπόμενα θὰ ἰδοῦμε κατὰ πόσον ὁ συγγραφεὺς ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του αὐτήν.

Ὁ ο. διαιρεῖ τὴν ἐργασίαν του εἰς τέσσαρα μεγάλα μέρη: Εἰς τὸ πρῶτον μέρος συμπυκνώνει εἰς 30 σελίδας (3-32) ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος. Εἰς τὰ τρία ὑπόλοιπα ἐξιστορεῖ ἐκτενῶς τὴν ἱστορίαν τῶν «Κομητοπούλων» καὶ τῆς «Μακεδονικῆς Αὐτοκρατορίας» (l' Empire Macédonien!).

Κατόπιν μιᾶς γεωγραφικῆς περιγραφῆς τῆς ἐδαφικῆς μορφολογίας τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῆς Πίνδου μέχρι τοῦ Νέστου καὶ ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῶν Σκοπίων (σ. 3-4) ἐκτίθεται περιληπτικῶς εἰς τὸ Α΄ Μέρος ἡ ἱστορία τῆς Μακεδονίας εἰς τέσσαρα Τμήματα: I. La Macédoine et la Grèce (ἀπὸ τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ 168 π.Χ., σ. 5-11). -II. La Macédoine romaine (ἀπὸ τοῦ 168 π.Χ. μέχρι τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος, σ. 11-17).-III. La Macédoine grecque (ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 8ου μ.Χ. αἰῶνος, σ. 18-24).-IV. La Macédoine bulgare (ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος, σ. 24-32).

Ὅταν εἰς τὰ ἑπόμενα κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀρχίσουν νὰ πίπτουν κατὰ κεφαλῆς τοῦ ἀναγνώστου βροχὴ τὰ λάθη, ἡ προφύλαξίς του δὲν ἠμπορεῖ βεβαίως νὰ γίνῃ, παρὰ μὲ τὸ κλείσιμον τοῦ βιβλίου. Ἡ βροχὴ αὐτὴ λαθῶν ἀρχίζει δυστυχῶς ἤδη ἀπὸ τὴν γεωγραφικὴν περιγραφὴν τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ μία βιβλιοκρισία δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἀποφύγῃ. Οὕτω κατὰ ταύτην τὴν περιγραφὴν ὁ Ἀλιάκμων ὀνομάζεται Βιστρίτσα, ὁ Ἀξιὸς ὀνομάζεται Βαρδάρ, ὁ Στρυμὼν-Στρούμα, ὁ Νέστος-Μέστα καὶ εἰς τὴν τὴν σημ. 2 (σ. 125) λέγεται σοβαρῶς: «Les nomes géographiques sont ceux des atlas modernes». Ποῦ τυπώνονται ἄραγε οἱ σύγχρονοι αὐτοὶ ἄτλαντες, οἱ σημειοῦντες τοὺς ἑλληνικοὺς ποταμοὺς μὲ σλαβικὰ ὀνόματα; Ἔπειτα εἰς τὴν σημ. 6 (σ. 125) λέγεται ὅτι αἱ κοιλάδες τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ Στρυμόνος κ.ἄ. φέρουν τὸ σλαβικὸν ὄνομα κλεισοῦραι (porte le nom slave, Klissoura). Εὐρωπαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρία! Ἡ βυζαντινὴ «κλεισούρα» σλαβικὸν ὄνομα! Καὶ οἱ «κλεισουράρχαι»;

Ἐρχόμεθα εἰς τὸ Ι τμῆμα (La Macédoine et la Grèce):

Εἰς τὴν σ. 5: α) Οἱ Ἕλληνες ἔρχονται ἀπὸ νότου (Les Hellènes... remontent vers le nord). Ἀλλὰ ποῖοι Ἕλληνες; Ἴωνες, Ἀχαιοὶ ἢ Δωριεῖς; β) Ἡ Μακεδονία τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα εἶναι μικρὰ περιοχὴ ὀνομαζομένη Ἡμα(ν)θία (σημείωσις 9, σ. 125: «ce territoire est connu sous le nom d'Emanthie»). Μυστηριωδῶς, χωρὶς νὰ λέγεται πόθεν ἔρχονται καὶ ποῖοι εἶναι, ἐμφανίζονται οἱ Μακεδόνες, οἱ ὁποῖοι ἐγκαθίστανται εἰς τὰς δύο ὄχθας τοῦ Vardar (Ἀξιοῦ) μεταξὺ τῶν Στενῶν τοῦ Δεμὶρ-Καποὺ καὶ τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλοῦ λοιπὸν εὑρίσκεται ἡ Μακεδονία-Ἡμαθία, ἡ ἀνατολικὴ δηλαδὴ παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ, καὶ ἀλ-

λοῦ ἐγκαθίστανται τὸ πρῶτον οἱ Μακεδόνες, εἰς τὰς δύο ὄχθας τοῦ Ἀξιοῦ, τὴν Ἀμφαξίτιδα. δ) Ἡ Πέλλα εἶναι τὰ Βοδενά: «Pella (Vodena), la ville des tombeaux royaux», σ. 5), Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ σ. ἀνεκάλυψε τοὺς μακεδονικοὺς βασιλικοὺς τάφους εἰς τὴν Πέλλαν, πρέπει νὰ εἰδοποιηθῇ ἡ ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία!

Εἰς τὴν σ. 6: Ἐπὶ Φιλίππου (356-336) καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου (336-323) ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διεισδύει εἰς τὴν Μακεδονίαν («la langue grecque s' infiltre dans le pays»). Ποίαν γλῶσσαν ὡμίλουν ἄραγε μέχρι τότε ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ τῆς διεισδύσεως τῆς ἑλληνικῆς; Ἐν τούτοις ὁ ἴδιος ὁ σ. εἰς τὴν σημ. 13 (σ. 125) ἔχει μεταφράσει εἰς τὴν γαλλικὴν τοὺς προειδοποιητικοὺς λόγους τοῦ πολὺ παλαιοτέρου Ἀλεξάνδρου Α΄ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος λέγει: «Athèniens, je suis grec, mon origine tient aux temps le plus reculés». (Ἡροδ. IX, 45: *Αὐτός τε γὰρ Ἕλλην γένος εἰμὶ τοὐρχαῖον καὶ ἀντ' ἐλευθέρης δεδουλωμένην οὐκ ἂν ἐθέλοιμι ὁρᾶν τὴν Ἑλλάδα*). Μόνον ποὺ ὁ καλὸς Ἀλέξανδρος Α΄ εἰς τὴν σημ. 14 (σ. 126) βιάζεται νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸ χρυσοφόρον Παγγαῖον («il s' empare du mont Pangée, riche en minerai d' or»), τὸ ὁποῖον πράγματι θὰ καταλάβῃ ἀργότερον ὁ Φίλιππος.

Εἰς τὸ II Τμῆμα (la Macédoine romaine):

Εἰς τὴν σ. 13 ὁ σ. ἀγνοεῖ τὴν ρωμαϊκὴν Provincia Macedonia τοῦ 148 π.Χ. καὶ καλύπτει ὅλην τὴν ζωὴν τῆς Μακεδονίας ὡς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας πλέον μὲ τὴν μοναδικὴν φράσιν: «la Macédoine se romanisait». Ἂν παραβλέψωμεν ὅσα ἄλλα ἀνεπαρκῆ ἢ ἐσφαλμένα λέγονται εἰς τὴν σ. 13 περὶ τῶν διοικητικῶν διαιρέσεων τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους κατὰ τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Διοκλητιανοῦ (π.χ. ἐσφαλμένως λέγεται ὅτι ὁ Διοκλητιανὸς διήρεσε τὸ Κράτος εἰς τέσσαρας Praefecturas-Ἐπαρχότητας), λέγονται περαιτέρω καὶ τὰ ἑξῆς παράδοξα, προκειμένου περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν:

Εἰς τὴν σ. 14: α) Ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐνεφυτεύθη εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῶν πόλεων τῆς Δαλματίας «(par l'intermédiaire des villes de Dalmatie... et du nord de la péninsule»), παρ' ὅλον ὅτι μόλις πρὸ ὀλίγου ἐμνημονεύθη τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς Φιλίππους, Θεσσαλονίκην καὶ Βέροιαν. β) Ὅτι ὁ Ἅγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης ἐκάη ζωντανὸς εἰς τὸ Σίρμιον τὸ 303 (σημ. 36, σ.129: «St. Démètre de Thessalonique brulé vif en 303 à Sirmium»).

Εἰς τὴν σ. 15: α) Ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης ἱδρύθη τὸν 2ον αἰῶνα «fondée au IIe siècle»). β) Ἐνῶ εἰς τὴν αὐτὴν σ. 15 ἀναφέρεται ὁ Ἀχόλιος, εἰς τὴν σημ. αὐτῆς 40 (σ. 130) ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἀλέξανδρος (305-335) βαπτίζει τὸν Θεοδόσιον Α΄ («qui administra le baptême à l' empereur Théodose»).

Εἰς τὴν σ. 16: α) Ὁ Γαλέριος κατανικᾶ τὸ 305 τοὺς Γότθους καὶ τοὺς Σαρμάτας, τοὺς ἐγκατασταθέντας τὸ 376 ὡς συμμάχους εἰς τὴν χώραν, καὶ κατὰ τὴν σημ. 45 (σ. 130) δι' αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἱδρύθη ἡ Ἁψὶς τοῦ Γαλερίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (καὶ ὄχι διὰ τὰς νίκας του κατὰ τῶν Πάρθων τῆς Μεσοποταμίας). β) Ἡ μάχη τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Βάλης, ἐγένετο τὴν 9ην Αὐγούστου τοῦ 376 (καὶ ὄχι τοῦ 378). γ) Ὁ Ἀλάριχος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων του εἰς Θεσσαλονίκην!

Εἰς τὴν σ. 17 ὁ σ. θέτει πρόβλημα ἱστορικοῦ!: «En ce qui concerne la Macédoine, on ne saurait fixer une date exacte de son détachement définitif de Rome et de celle de son rattachement à Constantinople». Τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ διὰ τῆς συμφωνίας Στιλίχωνος-Ἀρκαδίου τέλη τοῦ 395 ἢ ἀρχὰς τοῦ 396 (πολιτικὴ ἀπόσπασις) καὶ τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ Ἰλλυρικοῦ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως τὸ 732 ὑπὸ Λέοντος Γ΄ τοῦ Ἰσαύρου (ἐκκλησιαστικὴ ἀπόσπασις) τὰς ἀγνοεῖ ὁ συγγραφεύς. Δι' αὐτὸν μόνον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρακλείου (610-641), ὅταν ἐπεκράτησεν ἡ ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Κράτους, παρεσύρθη ἡ Μακεδονία πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν Κράτος («c' est à cette époque probablement, que la Macédoine bascule définitivement, et sans trop s'en apercevoir,

vers l' Orient. Détachée territorialement de l' Occident (πότε;), elle échappait peu à peu à la juridiction de l' église romaine»). 'Απίστευτον ὅτι ὁ σ. δὲν γνωρίζει τὰ πραγματικὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλ' ἴσως τοῦ εἶναι ἄχρηστα, ἀφοῦ δὲν τὸν ἐξυπηρετοῦν εἰς ὅ,τι θέλει νὰ ὑποστηρίξῃ.

Εἰς τὸ Τμῆμα III (La Macédoine grecque):

Εἰς τὴν σ. 18: α) Γίνεται λόγος περὶ 'Επαρχότητος τοῦ Σιρμίου: «La préfecture, Sirmium (Sremska Mitrovitza) sur le Save, était rattachée (πότε;) à la juridiction de Rome». Μετὰ ὅμως τὴν ἵδρυσιν τοῦ 'Ανατολικοῦ 'Ιλλυρικοῦ τὸ 395/6 τὸ ἐναπομεῖναν τμῆμα τοῦ 'Ιλλυρικοῦ, ἡ Παννονία Β, μετὰ τοῦ Σιρμίου, δὲν ἀπετέλεσεν 'Επαρχότητα, ἀλλὰ «διοίκησιν» (diöcese), ἡ ὁποία προσηρτήθη εἰς τὴν 'Επαρχότητα 'Ιταλίας (βλ. V. Grumel, L' Illyricum de la mort de Valentinien I (375) à la mort de Stilichon (408). REB 9, 1951, σ. 34) καὶ παρέμεινε προσηρτημένη εἰς αὐτὴν μέχρι τοῦ 424, ἔτους τῆς συμφωνίας ἀρραβώνων τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' καὶ τῆς Λικινίας-Εὐδοξίας, ἢ μέχρι τοῦ 437, ἔτους τῶν γάμων των (βλ. P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale à l' époque chrétienne et byzantine, I. Paris 1945, σ. 82, σημ. 3, ἔνθα ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία). β) Λέγεται ὅτι τὸ Σίρμιον κατεστράφη ὑπὸ τῶν Οὔννων τὸ 447 («en 447, après la destruction de Sirmium par les Huns»). Τὸ Σίρμιον ὅμως κατεστράφη ὑπὸ τῶν Οὔννων τὸ 441, ὄχι τὸ 447 (βλ. O. Tafrali, εἰς Mélanges d' archéologie et d' epigraphie byzantines, Paris 1913, σ. 28/9).

Παραλείπομεν ὅσα ἀνεπαρκέστατα λέγονται εἰς σ. 19/20 περὶ τῆς Πρώτης 'Ιουστινιανῆς (justiniana prima), ἀφοῦ ὄχι μόνον οὐδεμία παραπομπὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν περὶ τῆς πιθανῆς θέσεως αὐτῆς γίνεται, ἀλλ' οὔτε ἡ ἔκδοσις τῆς Νεαρᾶς XI τοῦ 535 τοῦ 'Ιουστινιανοῦ ἀναφέρεται, ἐκ τῆς ὁποίας παρατίθεται μεταφρασμένον κείμενον εἰς τὴν σημ. 52 (σ. 132). Ἄς ἔβλεπε τοὐλάχιστον τὸ ἄρθρον τοῦ D. Mano-Zissi, Justiniana prima (čaričin grad) εἰς Reall. z. byzant. Kunst-Lfg. 21, Stuttgart 1976, στ. 687-717.

Εἰς τὴν σ. 21: Προκειμένου περὶ τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ 'Ιουστίνου Β' (565-578) καὶ ἐπὶ Τιβερίου Β' (578-581) εἰς τοὺς λόγους τοῦ σ. ἀκούεται ἡ ἀντήχησις τῆς παλαιᾶς καὶ μὴ συζητουμένης πλέον ὑπὸ σοβαρῶν ἱστορικῶν θεωρίας τοῦ Fallmerayer περὶ καταπλημμυρίσεως τῆς 'Ελλάδος ὑπὸ Σλάβων: «Les Slaves s' incrustaient; Ils se multiplièrent si rapidement que toute la contrée, en partie dépeuplée à la suite des invasions précédents, semble devenir un pays slave, jusqu' à la Grèce et jusqu' au littoral d' Asie Mineure». Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν λεγομένων παρατίθεται εἰς τὴν σημ. 58 (σ. 133) μεταφρασμένον τὸ γνωστὸν διὰ τὰς ὑπερβολάς του χωρίον τοῦ 'Ιωάννου ἐξ 'Εφέσου. Τὸ θέμα ἔχει τόσον πολὺ συζητηθῆ καὶ ὑπάρχει τόσον μεγάλη περὶ αὐτοῦ βιβλιογραφία, ὥστε κανεὶς δὲν εἶναι διατεθειμένος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς παλαιὰς συζητήσεις καὶ νὰ θεωρήσῃ ὡς σοβαρὰν ἐπιστημονικὴν γνώμην τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ θέματος διὰ προπαγανδιστικοὺς σκοπούς. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν σημ. 60 (σ. 133) παρατίθενται μετὰ βεβαιότητος μὴ ἐπιδεχομένης συζήτησιν αἱ χρονολογίαι τῶν σλαβικῶν καὶ ἀβαροσλαβικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης (α' 26 'Οκτ. 584-β' 22 Σεπτ. 586-γ' τὸ 617-δ' τὸ 618-ε' τὸ 634), ληφθεῖσαι, χωρὶς τοῦτο νὰ ἀναφέρεται, ἀπὸ τὸν Franjo Barišić, Čuda Dimitrija Solunskog kao istoriski izvori, Belgrad 1953 (Vizant. Instit. 2).

Εἰς τὴν σ. 22: 'Η Μακεδονία δὲν γλυτώνει βεβαίως ἀπὸ τὴν ὑποτιθέμενη σλαβικὴ πλημμυρίδα: «Les Slaves repeuplèrent le territoire de Macédoine déserté à la suite des invasions barbares». Οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ Χαλκιδική, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἐγκατεστάθησαν Σλάβοι: «...formèrent des groupes distincts... sur les rives de la Strouma et en Chalkidique». Εἰς δὲ τὴν σημ. 61 (σ. 134), ὅπου ἀναφέρονται αἱ εἰς τὴν Μακεδονίαν σχηματισθεῖσαι σποραδικαὶ Σκλαβηνίαι, λέγεται: α) «les Rinxili, du coté de la montagne Bechiet». 'Υπὸ τὸ μυστηριῶδες ὄνομα Rinxili ὑποκρύπτονται βεβαίως οἱ λεγόμενοι Ρυγχῖνοι Σλάβοι ἤ, ὡς πρέπει τοῦτο νὰ διορθωθῆ, οἱ Ρηχῖνοι Σλάβοι, οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ρηχίου

ποταμίσκου, τοῦ ἐκχέοντος τὴν λίμνην Βόλβην εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον (κόλπον τοῦ Ὀρφανοῦ). Τὸ δὲ «montagne Bechiet» εἶναι αἱ λίμναι Λαγκαδᾶ καὶ Βόλβη, λεγόμεναι ἐπὶ τουρκοκρατίας «Μπεσίκια». β) «Les Dragouvites, sur la Bistritza et aux environs de Castoria». Οἱ Δρογουβίται Σλάβοι οὔτε μέχρις Ἀλιάκμονος ΝΔ οὔτε μέχρι Καστορίας ΒΔ ἔφθανον. Ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βεροίας δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης Καμενιάτης, ἔκδ. Βόνν. σ. 496, στ. 5 κέ.: «(Ἡ πεδιὰς τῆς Βεροίας περιέχει) *καὶ ἀμφιμίκτους τινὰς κώμας, ὧν αἱ μὲν πρὸς τῇ πόλει τελοῦσι, Δρογουβῖταί τινες καὶ Σαγουδᾶτοι τὴν κλῆσιν ὀνομαζόμενοι*». (Ἡ ἔκδ. Gertrudis Böhlig εἰς Corpus fontium historiae byzantinae, vol. IV, Series Berolinensis, Berlin, de Gruyter 1973, δὲν μᾶς εἶναι προσιτή).

Παρ' ὅλον ὅτι ὁ σ. ἀνωτέρω παρέστησε τὴν Μακεδονίαν κενὴν Ἑλλήνων κατοίκων καὶ πλημμυρισμένην ἀπὸ Σλάβους (ἐνῶ πράγματι αἱ Σκλαβηνίαι δὲν ἦσαν παρὰ ὀλίγαι διεσπαρμέναι σλαβικαὶ νησῖδες), ἐν τούτοις εἰς τὴν αὐτήν σ. 22 ὁμολογεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξελλήνισαν πολλοὺς Σλάβους: «Les grecs durent résister la slavisation, mais parvinrent à helléniser beaucoup de Slaves». Πῶς γίνεται ἐξελληνισμὸς χωρὶς ἑλληνικὸν περιβάλλον; Περὶ αὐτῶν θὰ τὸν διεφώτιζεν ἡ τελευταία ἐργασία τοῦ V. Popović, Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l' Illyricum byzantin. Mél. École Franç. de Rome 87 (1975) 445-504.

Εἰς τὴν σ. 23: Ὁ σ. ἐπανέρχεται εἰς τοὺς ἀπαραδέκτους ἰσχυρισμούς του: «En Macédoine il ne restait presque de Chrétiens: beaucoup avaient été emmenés en captivité ou s'étaient enfuis vers Thessalonique ou Constantinople», ὡς καὶ εἰς τὰς ἐξοργιστικὰς ἀντιφάσεις του: «Les slaves partagèrent désormais l' existence monotone de la classe paysanne grecque déjà établi dans le pays» (!). Ἐπὶ πλέον ἐπιχειρεῖ, χωρὶς καμμίαν μαρτυρίαν πηγῆς, νὰ μᾶς πληροφορήσῃ, τί ἐσκέπτετο ὁ Ἡράκλειος διὰ τὰς σλαβικὰς ἐγκαταστάσεις.: «Héraclius pensait qu' il était préférable de composer avec ces tribus guerrieres, de les traiter en douceur, en sujets bénévoles, en amis indépendants, ainsi pourrait-on écarter le danger qui planait autant sur le pouvoir civil que sur le pouvoir religieux. Les Slaves n' avaient pas été vaincus par la force, peut-être pourrait-on les réduire par une conversion à la foi chrétienne». Κρατικὸς ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλάβων ἐπὶ Ἡρακλείου δὲν ὑπάρχει. Ταῦτα ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Φωτίου καὶ ὄχι τοῦ Ἡρακλείου.

Εἰς τὸ Τμῆμα IV (La Macédoine bulgare) συνεχίζονται αἱ ἱστορικαὶ ἀνακρίβειαι τοῦ συγγραφέως:

Εἰς τὴν σ. 24: Οἱ Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαροὺχ (Ἰσπερίχ, παλαιοβουλγαρικά, ὄχι ἑλληνικά) ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν ἀφοῦ ἐπολιόρκησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν («après avoir assiégé Constantinople», 669-678). Εἶναι γνωστὰ ὅσα λέγουν ὁ Θεοφάνης, 356, 358 καὶ 359 καὶ ὁ Νικηφόρος, 24 καὶ 35, διὰ τοὺς ἀνεπιτυχεῖς ἀγῶνας τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου τοῦ Κωνσταντίνου Δ' τὸ 680 εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως καὶ εἰς τὰ ἀνθυγιεινὰ ἕλη τῆς Δοβρουτσᾶς ἐναντίον τῶν εἰσβαλόντων Βουλγάρων, διὰ προέλασιν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βάρνας καὶ διὰ τὴν σύναψιν συνθήκης (ἐτήσια πάκτα) μετὰ τῶν Βυζαντινῶν, δυνάμει τῆς ὁποίας οἱ Βούλγαροι ἐγκατεστάθησαν τὸ 680/1 μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἵμου. Οὐδέποτε λοιπὸν ἐπολιόρκησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαρούχ. (Βλ. καὶ E.K. Chrysos, Zur Gründung des ersten bulgarischen Staates, Cyrillomethodianum 2, 1972, 1-7).

Εἰς τὴν σ. 25: Ὁ Κροῦμος εἰσέβαλε καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν («Kroum pénétra en Thrace et en Macédoine»). Εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Κροῦμος δὲν ἔφθασε ποτέ. Ἐκινεῖτο μεταξὺ Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντινουπόλεως καὶ παραλίας τοῦ Εὐξείνου.

Εἰς τὴν σ. 26: Τὰ γνωστὰ responsa ad consulta Bulgarorum τοῦ πάπα Νικολάου Α' τοῦ Μεγάλου (851-867) πρὸς τὸν ἐρωτῶντα Βόριδα-Μιχαὴλ τῆς Βουλγαρίας δεικνύουν τὸ πολιτιστικὸν ἐπίπεδον (ὀρθῶς), εἰς τὸ ὁποῖον ὅμως εὑρίσκοντο κατὰ τὸν σ.: «Les Bulgares et

les Macédoniens au milieu du IXe siècle». Ποῖοι Μακεδόνες; Ἡ ἱστορικὴ Μακεδονία δὲν ἦτο Βουλγαρία καὶ αἱ συγχωνευθεῖσαι μὲ τοὺς Βουλγάρους ἑπτὰ σλαβικαὶ φυλαὶ τῆς Βουλγαρίας δὲν ἠμποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν Μακεδόνες. Ἐν τούτοις ὁ σ. ἐπιμένει:

Εἰς σ. 27: «ainsi les Slaves qui formaient l'élement le plus important de la population de Macédoine furent assujettis à l' Église bulgare».

Δὲν θὰ ἐπροσθέτομεν τίποτε, πλὴν κόπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἐὰν ἐσταχυολογούσαμεν τὰς διαστρεβλώσεις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὰς σσ. 27-30, τὰς ἀφηγουμένας περιληπτικῶς τὴν δρᾶσιν τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τῶν μαθητῶν των εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον, καὶ εἰς τὰς σσ. 30-32, τὰς ἀφηγουμένας περιληπτικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Α' Βουλγαρικοῦ Κράτους (τοῦ Συμεὼν) ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ. Περὶ τοῦ τελευταίου ἀγνοεῖ βεβαίως καὶ τὴν ἐργασίαν τῆς Vasilka Tŭpkova-Zaimova, Les frontières occidentales des territoires conquis par Tzimiscès. Recherches de géographie historique, Sofia 1975, 173-178.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸ κύριον θέμα τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος ἐξιστορεῖ εἰς τρία μέρη (Β', Γ' καὶ Δ') τὴν ἵδρυσιν, τὴν κατάπτωσιν καὶ τὸ τέλος τῆς Σλαβο-Μακεδονικῆς Αὐτοκρατορίας («empire slavo-Macédonien»): Διατί ὅμως Σλαβικῆς καὶ ὄχι Βουλγαρικῆς καὶ διατί Μακεδονικῆς καὶ ὄχι Ἑλληνικῆς (Βουλγαρο-ελληνικῆς λοιπὸν) Αὐτοκρατορίας, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ σ. λέγει εἰς τὴν σελ. 36: «à l' époque de Samuel, la région entière de Macédoine était exclusivement peuplée de Grecs, de Bulgares ou de Serbes; Ἀπὸ ποῦ ἐξεφύτρωσαν Σλάβοι, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι Βούλγαροι ἢ Σέρβοι, καὶ ἀπὸ ποῦ ἐξεφύτρωσαν Μακεδόνες, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι Ἕλληνες, καὶ πρέπει ἡ ἐν λόγῳ Αὐτοκρατορία νὰ ὀνομάζεται Σλαβο-Μακεδονική; Ἂς κάμωμεν ὅμως ὑπομονὴν καὶ ἂς ἰδοῦμε τὰ τρία Μέρη, ἕκαστον χωριστά.

Τὸ Β' Μέρος (σ.33-63): L' empire slavo-macédonien (969-1000) περιέχει: I. Συγκέντρωσιν τῶν ἱστορικῶν γνώσεών μας. II. Τὴν ἀρχὴν τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους (état macédonien- αὐτὴν τὴν φορὰν οὔτε Σλαβικῆς οὔτε Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ Κράτους Μακεδονικοῦ). Καὶ III. Τὰ νικηφόρα ἔτη (αὐτοῦ).

I. Εἰς τὰς «ἱστορικὰς γνώσεις» ἐκτίθενται: α) Αἱ ὑποθέσεις τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν (σ.33-36), ἤτοι: 1. Ἡ ἀφήγησις τῶν γεγονότων ὑπὸ τοῦ Ρώσσου ἱστορικοῦ A. Hilferding, Lettres sur l' histoire des Serbes et des Bulgares, Belgrade 1857-1860, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὰς 13 «listinas dalmaticas» τοῦ 994 δῆθεν, τὰς κατασκευασθείσας (πλὴν τῆς πρώτης) ὑπὸ Δαλματῶν μοναχῶν εἰς Τύρνοβον μεταξὺ τοῦ 12ου καὶ τοῦ 13ου αἰῶνος (βλ. σημ. τοῦ σ. 115 εἰς σελ. 141) καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρξε Δυτικὸν Βουλγαρικὸν Κράτος, ἀλλ' ὁ ἰσχυρὸς βογιάρος Σισμὰν Μώρ, πατὴρ (δῆθεν) τῶν Κομητοπούλων, μὲ τὸν θάνατον τοῦ Πέτρου τὸ 969 ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν βογιάρων τσάρος τῆς Βουλγαρίας καὶ μὲ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ τὸ 976 ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ Βυζαντίου, συνεχίζων οὕτω τὴν ζωὴν τοῦ μόνου καὶ ἑνιαίου Βουλγαρικοῦ Κράτους. 2. Ἡ ἀφήγησις τῶν γεγονότων ὑπὸ τοῦ Ρώσσου ἱστορικοῦ M. Drinov, Les Slaves du sud et Byzance au Xe siècle, Moscou 1875, ἡ ὁποία ἐλέχθη ὅτι στηρίζεται εἰς νόθα ἔγγραφα (βλ. σημ. 118 τοῦ σ. εἰς σελ. 142) καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρξε Δυτικὸν Βουλγαρικὸν Κράτος, ὅταν ἤδη τὸ 963 ὁ Σισμὰν ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ τσάρου Πέτρου τῆς Πρεσθλάβας καὶ ἀνεκηρύχθη τσάρος εἰς τὴν Πρέσπαν καὶ τὴν Ἀχρίδα, δημιουργηθέντος οὕτω Δυτικοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους τοῦ Σισμὰν καὶ Ἀνατολικοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους τοῦ Πέτρου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Τσιμισκῆς τὸ 971 κατέκτησε μόνον τὸ Ἀνατολικὸν τοῦ Πέτρου. Τὴν ἄποψιν αὐτὴν τοῦ M. Drinov ἐδέχθησαν ὁ G. Jiretchek, Histoire des Bulgares, Sofia 1886 (νέα ἔκδ. 1931), καὶ ὁ G. Schlumberger, L' épopée byzantine à la fin du Xe siècle, Paris 1905. Δι' ἄλλας ἀντιφατικὰς μεταξὺ των θεωρίας ὁ ἡμέτερος σ. παραπέμπει (σημ. 113 εἰς σελ. 141) εἰς τὸ ἄρ-

θρον τοῦ Ljoubicha Doklestitch, L' état macédonien de Samuel dans l' historiographie et la publication bourgeoise serbe au XIXe siècle, τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς ἀπὸ 10-15 Ὀκτ. 1969 εἰς Πρέσπαν ἑορτασθείσης Χιλιετηρίδος τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Κομητοπούλων καὶ τῆς Ἱδρύσεως τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουήλ, τὰ δημοσιευθέντα εἰς Σκόπια τὸ 1971. Ὁ ἴδιος ὁ σ. δὲν λαμβάνει πρὸς τὸ παρὸν θέσιν ἔναντι τῶν ἀπόψεων αὐτῶν.

β) Αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ βυζαντινῆς προελεύσεως (σ. 36-38). Γνωστοῦ ὄντος ὅτι αὐταὶ δὲν εἶναι πολλαὶ καὶ αἱ ὑπάρχουσαι δὲν εἶναι πλήρεις, ὁ σ. περιλαμβάνει εἰς τὴν συνοπτικὴν ἐπισκόπησιν αὐτῶν τὸν Λέοντα τὸν Διάκονον, τὸν Ἰωάννην Γεωμέτρην, τὸν Βίον Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε», τὸν Πανηγυρικὸν τοῦ Ἁγ. Φωτίου τῆς Θεσσαλίας, τὸν Βίον τοῦ Ἁγ. Ἀχιλλείου, τὸ Τακτικὸν τοῦ Νικηφόρου Οὐρανοῦ, τὸ Στρατηγικὸν τοῦ Κεκαυμένου, τὰ τρία χρυσόβουλλα τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ 1019/20, τὰ διασωθέντα εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Μιχαὴλ Η' τοῦ 1272, τὸ Χρονικὸν τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτζη, τὸ σπουδαιότερον ὅλων, τὸ ἀντιγράφον τὸν Σκυλίτζην Χρονικὸν τοῦ Γεωργίου Κεδρηνοῦ, τὸ Χρονικὸν τοῦ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ πολὺ μεταγενεστέρου Ἰωάννου Ζωναρᾶ.

Ὁ σ. ὅμως λαμβάνει τὰς περὶ τῶν πηγῶν αὐτῶν γενικὰς πληροφορίας του, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ δευτέρας χειρὸς (λίαν πιθανῶς ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ St. Antoljak, Regard critique des sources pour l'état de Samuel, jusqu' en 1014, τοῦ δημοσιευμένου εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς ἀναφερθείσης Χιλιετηρίδος τῶν Κομητοπούλων (βλ. σημ. αὐτοῦ 127 εἰς σελ. 143), καὶ ἀπὸ τὰς Sources byzantines pour l'histoire des peuples de Yougoslavie, Belgrade 1966, τῶν G. Ostrogorsky - F. Barišić, τοῦ Byzant. Instit. τόμ. III τοῦ Βελιγραδίου. Δὲν ἀναφέρει τὴν ἔκδ. J. Kalić - B. Ferjancić—N. Radosević, Vizantijski izvori za istorija naroda Jugoslavije IV. (Fontes byzantini historiam populorum Jugoslaviae spectantes IV), Beograd 1971, τοῦ Byzant. Instit. τόμ. IV τοῦ Βελιγραδίου καὶ οὕτω: 1) Δὲν ἀναφέρει τὰς ἐκδόσεις τῶν πηγῶν αὐτῶν. Εἶναι φανερόν, ὅτι δὲν γνωρίζει Ἑλληνικὰ καὶ χρησιμοποιεῖ μόνον τὰς σλαβικὰς μεταφράσεις βυζαντινῶν κειμένων ἀπὸ τὰς ἀναφερθείσας sources byzantines. Δὲν ἀναφέρει τυχὸν περὶ αὐτῶν βιβλιογραφίαν, π.χ. δὲν λέγει ποῦ εὑρίσκονται τὰ κείμενα τῶν τριῶν χρυσοβούλλων τοῦ Βασιλείου Β', τὰ ὁποῖα ἀναφέρει. Ἕνα βλέμμα ὅμως εἰς τοῦ G. Ostrogorsky, Geschichte (München 1952), σ. 173, σημ. 6, (ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἔκδοσις τῆς Ἱστορίας τοῦ G. Ostrogorsky δὲν μᾶς εἶναι προσιταί), θὰ τοῦ ἔδιδε τὴν κριτικὴν ἔκδοσίν των ὑπὸ τοῦ V. N. Beneševič (1911) καὶ τὴν σχετικὴν μελέτην τοῦ B. Granić εἰς «Byzantion» 12 (1937) 215 κ.ἑ. 2) Παραλείπει πηγάς, ὅπως π.χ τὸ Α' βιβλίον τῆς Χρονογραφίας τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, ὅπου ὑπάρχει σύντομον τμῆμα περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Β' (ἔκδ. Ém. Renauld, τόμ. 1-2, Paris 1926/28). 3) Περιπίπτει εἰς ἱστορικὰ λάθη. Εἰς τὴν σ. 37 π.χ. λέγει ὅτι ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς ὑπῆρξεν ὁ νικητὴς τοῦ Σαμουὴλ εἰς τὸ Κλειδίον τὸ 1014 («Nicéphore Ouranos, futur vainqueur de Samuel en 1014»), ἐνῶ ὁ πλήξας τὸν Σαμουὴλ ἐκ τῶν νώτων εἰς τὸ Κλειδίον ἦτο ὁ Νικηφόρος Ξιφίας (Κεδρην., Βόνν. II, σ. 457-458. Ἡ ἔκδ. τοῦ Σκυλίτζη ὑπὸ J. Thurn εἰς Corpus Fontium Hist. Byzant. V. Series Berolinensis, Berlin 1973, δὲν μᾶς εἶναι προσιτή).

γ) Αἱ μὴ ἑλληνικαὶ πηγαὶ (σ. 38-40). Ἀξιολογοῦνται (ὀρθῶς) τὸ Χρονικὸν τῆς Ἀντιοχείας (1015-1028) τοῦ Χριστιανοῦ Ἄραβος Yahija (+1066) καὶ τοῦ ἀντιγράψαντος αὐτὸ κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα (ὡς ὁ Κεδρηνὸς τὸν Σκυλίτζην) Ἄραβος Al Maklin, ἡ Χρονογραφία τοῦ Ἀρμενίου Στεφάνου τοῦ Ταρωνίτου, γνωστοῦ ὡς Assolik, καὶ ἡ ἀντλήσασα ἐξ αὐτῆς Χρονογραφία (962-1036) τοῦ Ἀρμενίου Ματθαίου τῆς Ἐδέσσης κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα, ὡς καὶ αἱ περιέχουσαι σποραδικὰς καὶ πολλάκις ἐσφαλμένας εἰδήσεις δυτικαὶ πηγαί, ὅπως τὰ Annales von Hildesheim τοῦ Lambertus, τὸ Χρονικὸν τῆς Διοκλείας ἐκ τοῦ 12ου αἰῶνος καὶ ἄλλαι τιναὶ σποραδικαὶ εἰδήσεις πολὺ μεταγενέστεραι.

Μετὰ τὴν παρέλασιν αὐτὴν γνωμῶν καὶ πηγῶν, ἀχρήστων μετὰ χρησίμων καὶ ἀσημάν-

των μετὰ σημαντικῶν, καταφαίνεται περὶ τίνος πρόκειται. Ὁ σ. δὲν πρόκειται νὰ κάμῃ ἔρευναν, μελετῶν ὁ ἴδιος τὰς πηγάς του καὶ ἐλέγχων τὴν βιβλιογραφίαν του, ἀλλὰ «μαθητικὴν ἔκθεσιν» περὶ τοῦ τί ἀνέγνωσεν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν, ἡ ὁποία τοῦ ὑπεδείχθη. Ἂς ἴδωμεν ὅμως πῶς ἐκθέτει τὰ πράγματα εἰς τὸ δεύτερον καὶ τρίτον τμῆμα τοῦ Β' Μέρους:

II. Ἡ ἀρχὴ τοῦ σλαβο-μακεδονικοῦ Κράτους (σ. 40-50): α) Ἡ καταγωγὴ τοῦ Σαμουὴλ (σ. 40-43): Ὁ σ. δηλώνει ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἡ καταγωγὴ τοῦ Σαμουήλ, παρὰ τὰς ἐρεύνας, δὲν ἔχει διαλευκανθῆ καὶ ἐκθέτει πρῶτον τὰς ἀπόψεις τοῦ V l. R. Petkovitch, Une hypothèse sur le tsar Samuel, Paris 1919, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Σαμουὴλ κατάγεται ἀπὸ τοὺς Βαρδαριώτας Τούρκους, ἀπὸ τοὺς Πέρσας δηλαδή, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ ὁ Θεόφιλος (829-849) καὶ οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὸν σ. (σ. 41), «essaimerent par la suite sur les rives du lac d' Ochrida», «se trouvent noyés au milieu de l' immigration slave», «les bulgares... conquirent la region où étaient installés les Vardariotes», τὸ δὲ σύνηθες εἰς αὐτοὺς ὄνομα Μόκρος εἶχεν ὁ πατὴρ τοῦ Σαμουὴλ Σισμὰν Μόκρος. Παραμύθια! Ὁ σ. ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ ὅτι οἱ Πέρσαι τοῦ Θεοφίλου κατενεμήθησαν ἀνὰ δύο χιλιάδας εἰς (15 τοὐλάχιστον) Θέματα (Θεοφάν. Συνεχ. Βόνν. σ. 125,4) καὶ ἀπερροφήθησαν, οἱ δὲ Βαρδαριῶται Τοῦρκοι εἶναι μᾶλλον Οὔγγροι αἰχμάλωτοι τῶν οὐγγρικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 10ου αἰῶνος ἐγκατασταθέντες ἐπὶ Ρωμανοῦ Β' (959-963) ἢ ἐπὶ Νικηφόρου Β' Φωκᾶ (963-969) εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀξιοῦ καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς σημερινῆς Γευγελῆς. Ἑκατὸν ἔτη λοιπὸν περίπου ἀργότερον. Βλ. Σ τ. Π. Κ υ ρ ι α κ ί δ ο υ, Βυζαντιναὶ Μελέται V (Σύμμεικτα), Θεσσαλονίκη 1937, σ. 513-520: Ἡ Ἀχριδὼ καὶ ἡ ἐπισκοπή της. Οἱ Τοῦρκοι Βαρδαριῶται, ὅπου πηγαὶ καὶ βιβλιογραφία. Βλ. καὶ νεωτέρους: N. O i k o n o m i d è s, Vardariotes—W. L. ND. R-V. N. ND. R: Hongrois installés dans la vallée du Vardar en 934, «Südost—Forschungen» 32 (1973) 1-8 καὶ H. G ö c k e n j a n, Forschungsberichte zur Geschichte der Turkvölker im Mittelalter I: Die Vardarioten, «Jahrbücher der Geschichte Europas» 21 (1973) 423-441, οἱ ὁποῖοι χρονολογοῦν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Οὔγγρων Βαρδαριωτῶν ἐνωρίτερον (934).

Κατόπιν τῶν βυζαντινῶν εἰδήσεων περὶ κόμητος Νικολάου, διοικητοῦ βουλγαρικῆς ἐπαρχίας, τῶν τεσσάρων υἱῶν αὐτοῦ μὲ τὰ βιβλικὰ ὀνόματα, τῶν Κομητοπούλων, καὶ τοῦ ἀρμενικοῦ ὀνόματος τῆς μητρὸς αὐτῶν, Ριψιμία, ὁ V. Petkovitch κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Σαμουὴλ ἦτο Τοῦρκος ἐξ Ἀρμενίας ἐλθὼν μὲ τοὺς ἐγκατασταθέντας εἰς Μακεδονίαν ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Πέρσας. Ὁ σ. οὐδεμίαν θέσιν λαμβάνει εἰς ταῦτα καὶ προχωρεῖ εἰς τὰς ἀπόψεις τοῦ N. A d o n t z, Samuel l' arménien, roi des bulgares. Mémoire de l'Académie Royale de Belgique, Bruxelles 1938, τὰς στηριζομένας εἰς τὰς πληροφορίας τοῦ Ἀρμενίου Στεφάνου Ταρωνίτου (Assolik) περὶ τῆς ἀρμενικῆς καταγωγῆς τοῦ Σαμουήλ, ἐπαναλαμβάνων μόνον τὰς ἐπικρίσεις ἐπὶ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Assolik τοῦ G. O s t r o g o r s k y, Geschichte (1952), σ. 241, σημ. 1, καὶ ἄλλων νεωτέρων (βλ. σημ. 159 εἰς σ. 148), καὶ ἀγνοῶν βεβαίως τὰς ἀπόψεις τοῦ W. S e i b t, Untersuchungen zur Vor- und Frühgeschichte der «bulgarischen» Kometopulen, «Handes Amsorya» 89(1975) 66-98.

Πρὸς καταπόνησιν τοῦ ἀναγνώστου προστίθενται ἀκόμη καὶ ὅσα ἐσφαλμένα ἐλέχθησαν εἰς τὴν σλαβικὴν βιβλιογραφίαν βάσει τῶν νόθων «Δαλματικῶν φύλλων» (Dalmatinske listine), τῶν ἐκδοθέντων ὑπὸ F. R a c h k i, Documenta historiae croaticae, Zagreb 1877, σ. 24, σ. 25, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ὁ σ. προηγουμένως (σημ. 115 εἰς σ. 141 καὶ σημ. 144 εἰς σ. 145) εἶχε καταγγείλει ὡς θεωρούμενα εἰς τὴν βιβλιογραφίαν του νόθα. Ἀλλ' ὁ σ. κατεπόνησεν ἤδη τὸν ἀναγνώστην μὲ ὅσα ἐσφαλμένα ἔχουν λεχθῆ εἰς τὴν σλαβικὴν βιβλιογραφίαν περὶ Σισμάν, ὡς πατρὸς δῆθεν τοῦ Σαμουήλ, διὰ νὰ εἰπῆ τώρα, καὶ μάλιστα εἰς ὑποσημείωσιν (σημ. 163 εἰς σ. 148) ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα οἱ τρεῖς Σισμὰν ἐβασίλευσαν εἰς τὸ Βιδίνιον κατὰ τὸ Δεύτερον Βουλγαρικὸν Κράτος ἀπὸ 1325-1371. Πρὸς τί λοιπὸν τόσα σοβαροφανῆ περὶ Σισμὰν προηγουμένως; Ἡ ἐπίδειξις γνώσεως τῆς παλαιοτέρας βιβλιογρα-

φίας χωρὶς ἀξιολόγησιν αὐτῆς δὲν ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Ἀλλ' ὁ σ. μας δὲν κάμει ἔρευναν. Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σαμουὴλ καταλήγει εἰς τὸ εὔκολον συμπέρασμα, σ. 43, ὅτι : «La question des origines de Samuel et de sa famille continue donc, faute de sources indiscutables, à poser une enigme historique».

β) Ἡ ἵδρυσις τοῦ σλαβο-μακεδονικοῦ Κράτους (σ. 43-47): Ἡ γνώμη, ὅτι ἡ περὶ τὰ Βελεσσὰ καὶ τὰ Βιτώλια περιοχὴ δῆθεν τῶν Βερζιτῶν Σλάβων, τῶν γνωστῶν ἐκ τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 7ου αἰῶνος, ἡ κατακτηθεῖσα ἐπὶ Βόριδος Α' καὶ Συμεὼν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἀπετέλεσε τὴν κοιτίδα «d' un nouvel état dont les capitales furent Prespa, puis Ochrida» (σημ. 164, σ. 148), ἀποτελεῖ ἁπλῆν εἰκασίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ σ. πιστεύει χωρὶς ἀποδείξεις. Διηγεῖται κατόπιν τὰ γεγονότα, ὅπως τὰ ἀφηγοῦνται αἱ μεταφράσεις αὐτοῦ τῶν βυζαντινῶν πηγῶν (Σκυλίτζης-Κεδρηνός), τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν Κομητοπούλων, ἀλλὰ δὲν θέτει προβλήματα οὔτε ἀναζητεῖ λύσεις. Ὅπως π.χ. τὸ πρόβλημα, ὑπῆρξεν ἐπανάστασις τῶν Κομητοπούλων πρὸ τοῦ 976, ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ Τσιμισκῆ: Κατὰ τὸν σ., στηριζόμενον εἰς τὴν γνώμην τοῦ St. Antoljak, L' état de Samuel, Skopje 1969, «le soulevement de Comitopoules date de 969» (σημ. 169, σ. 149). Τοῦτο ὅμως δὲν γίνεται δεκτόν. Βλ. G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 242, σημ. 1, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Adontz καὶ τοῦ Runciman θεωρεῖ μετατεθειμένον τὸ χωρίον τοῦ Σκυλίτζη-Κεδρηνοῦ, Βόνν. II, σ. 347. Βλ. ὅμως Alice Leroy-Molinghen, Les fils de Pierre de Bulgarie et les Cométopoules, «Byzantion» 42 (1972) 405-419, ὅπου ὑποστηρίζονται διάφορα τούτων.

Ἡ παρουσία Βουλγάρων ἀπεσταλμένων μεταξὺ καὶ ἄλλων ἀπεσταλμένων διαφόρων ἐθνοτήτων τὸ Πάσχα τοῦ 973 εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Ὄθωνος Α' τῆς Γερμανίας εἰς τὸ Qvedlingbourg, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὰ Annales τοῦ Hildesheim τοῦ Lambertus, δὲν φαίνεται λογικῶς νὰ εἶχε σκοπόν, ὡς λέγει ὁ σ. (σ. 45), στηριζόμενος εἰς τὸν St. Antoljak, Envoi d' une ambassade des Comitopoules à Qvedlingbourg (973), σ. 21 κ.ἑ., (βλ. σημ. 176, σ. 150) «pour reclamer aide contre Byzance». Τὸ αἴτημα θὰ ἦτο μωρόν, ἀφοῦ τὴν 14ην Ἀπριλίου ἐωρτάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην οἱ γάμοι τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὄθωνος Α' μὲ τὴν βυζαντινὴν πριγκίπισαν Θεοφανὼ καὶ αἱ σχέσεις Βυζαντίου καὶ Ὄθωνος Α' ἦσαν φιλικώταται. Βλ. τελευταίως W. Onsorge, Die Heirat Kaiser Ottos II. mit der Byzantinerin Theophano (972), «Braunschweigisches Jahrb.» 54 (1973) 24-60. Μᾶλλον ἐπρόκειτο περὶ συγχαρητηρίων ἐπισκέψεων τῶν διαφόρων πρέσβεων, ἡ δὲ παρουσία καὶ Βουλγάρων μεταξὺ αὐτῶν, δεδομένου ὅτι Βουλγαρικὸν Κράτος ἀπὸ τοῦ 971 δὲν ὑπάρχει, καταλυθὲν ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ, σημαίνει δύο τινά: α) ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ μὴ καταληφθὲν δυτικὸν τμῆμα τῆς Βουλγαρίας, ὅπου ἐκυβέρνων οἱ Κομητόπουλοι, ἀπελάμβανε κάποιας αὐτονομίας καὶ διπλωματικῆς ἀναγνωρίσεως, καὶ β) ὅτι πρὸ τοῦ 976 δὲν ὑπῆρξεν ἐπανάστασις τῶν Κομητοπούλων.

Τὴν αὐτονομίαν αὐτὴν λέγει ὁ σ. ὅτι ἀπώλεσε «la Macédoine» (;) ἀπὸ τοῦ 973-976 καὶ ἐγένετο βυζαντινὴ ἐπαρχία (σ. 46), στηριζόμενος εἰς τὸν J. Prokitch, Début d' un empire slave (σημ. 177, σ. 150 μὲ κακὴν παραπομπὴν, ἐνῶ μᾶλλον πρόκειται περὶ τῆς Formation d'un empire slave en Macédoine au Xe siècle, Belgrade 1908, βλ. βιβλιογραφίαν εἰς σ. 207), χωρὶς οὐδεμίαν πληροφορίαν πηγῆς, καὶ κατόπιν ἀφηγεῖται τὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Κομητοπούλων τὸν Ἰανουάριον τοῦ 976 καὶ περὶ τῆς τύχης τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν (σ. 46/7), ὅπως ἐκθέτουν ταῦτα αἱ βυζαντιναὶ πηγαὶ (Σκυλίτζης-Κεδρηνός, Βόνν. II, σ. 434-435). Διατί λοιπὸν ἐταλαιπώρησε τὸν ἀναγνώστην μὲ τὰς ἀστηρίκτους γνώμας τῆς σλαβικῆς του βιβλιογραφίας περὶ ἐπαναστάσεως τῶν Κομητοπούλων τὸ 969; (Βλ. σ. 44 καὶ σημ. 169 εἰς σ. 149).

γ) Ἡ ἀρχὴ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σαμουὴλ (σ. 47-50). Ὁ σ. δέχεται μίαν πρώτην ἐπανάστασιν τῶν Κομητοπούλων εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τσάρου Πέτρου τὸν Ἰανουάριον τοῦ 969, ἐπανάστασιν ἀντι-βουλγαρικὴν μιᾶς περιοχῆς μὴ ἀποσπασθείσης ἀκόμη ἀπὸ τὸ βουλγαρικὸν Κράτος, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ κόμητος Νικολάου

καὶ ἡ ὁποία ἐπέφερε παροδικὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς «Μακεδονίας», «séparée de la Bulgarie maintenant anéantie par les Grecs» (σ.47). Πῶς νὰ ἐννοήσωμεν ὅμως τοῦτο, ὅταν τὸ «maintenant anéantie» πρέπει νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸ 971, ἔτος τῆς κατακτήσεως τῆς Βουλγαρίας ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ, δύο ἔτη λοιπὸν ἀργότερον; Δὲν ἐδημιούργησε λοιπὸν ἡ ἀντι-βουλγαρικὴ αὐτὴ ἐπανάστασις χωριστὸν δυτικὸν βουλγαρικὸν Κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν κατέλαβεν ὁ Τσιμισκῆς τὸ 971, ὅπως δέχονται μερικοὶ Σλάβοι ἱστορικοί; Ἡ δὲ ὑπῆρξε κὰν ἀντι-βουλγαρικὴ ἐπανάστασις τῶν Κομητοπούλων τὸ 969 οὐδὲ χωριστὸν δυτικὸν βουλγαρικὸν Κράτος, ἀφεθὲν ἐλεύθερον ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ τὸ 971, ὅπως ὑπεστήριξεν ὁ D. Anastasijević, L' hypothèse de la Bulgarie occidentale, «Recueuil Uspensky» I (1930) 20 κ.ἑ., καὶ ὅπως δέχεται ὁ G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 242, σημ. 1; Διατί ὁ σ. παρασιωπᾶ τὰ προβλήματα αὐτά; Διότι ἔχει ἰδικήν του ἀναπόδεικτον θεωρίαν περὶ πρώτης ἀντιβουλγαρικῆς ἐπαναστάσεως τὸ 969, χωρὶς δημιουργίαν χωριστοῦ Κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ τὴν 10ην Ἰανουαρίου τοῦ 976 ἐγένετο πράγματι ἡ γνωστὴ ἀντι-βυζαντινὴ ἀπελευθερωτικὴ ἐπανάστασις τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν Κομητοπούλων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὸν συγγραφέα (σ. 48), ἐφήρμοσαν ἐπὶ ἓξ μῆνας (ἀπὸ τῆς 10ης Ἰανουαρίου 976, ἡμερομηνίας θανάτου τοῦ Τσιμισκῆ, μέχρι τῆς 14ης Ἰουλίου 976, ἡμερομηνίας τῆς δολοφονίας τοῦ τρίτου ἐξ αὐτῶν Ἀαρὼν) κατὰ σλαβικὴν διοικητικὴν ἀρχὴν («ancien principe slave») «συλλογικὴν διοίκησιν» («gouvernement collectif»), κατὰ τὴν ὁποίαν βεβαίως ἐξωντώνοντο κατὰ διαφόρους τρόπους ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, πλὴν τοῦ διὰ δολοφονίας ἐπικρατήσαντος τελευταίου, τοῦ Σαμουήλ. Ὁ σ. θέλει δι' αὐτῶν νὰ ὑπογραμμίσῃ ὅτι ἀρχαῖα σλαβικὰ ἔθιμα ἐλησμονήθησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἐπέζων εἰς τὴν σλαβικὴν «Μακεδονίαν», ὅπου ὑπῆρχον «de nombreuses Sclavinies», καὶ οὕτω τὸ Κράτος τοῦ Σαμουὴλ δὲν ἔχει πολλὴν σχέσιν πρὸς τὸ καταλυθὲν τὸ 971 Κράτος τοῦ Πέτρου τῆς Βουλγαρίας, δὲν εἶναι βουλγαρικόν, ἀλλὰ σλαβο-μακεδονικὸν Κράτος, ὁμολογεῖ ὅμως ὅτι «même au moment de sa plus grande puissance, à la fin du Xe siècle, la Macédoine (δηλ. τὸ Κράτος τοῦ Σαμουὴλ) continua à porter le nom de Bulgarie et les Macédoniens celui de Bulgares» (σ. 48). Ὁ πυρὴν βεβαίως τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουὴλ εἶναι περιοχὴ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας καὶ διαφέρει ἀπὸ τὸ παλαιὸν βουλγαρικὸν Κράτος ὡς πρὸς τὴν ἐθνολογικὴν σύνθεσιν καὶ ὡς πρὸς τὸ νοτιο-δυτικῶς μεταφερθὲν κέντρον τοῦ βάρους του, πολιτικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ὅμως ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ Κράτους τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου, τοῦ μόνου Κράτους βουλγάρων τσάρων μὲ βουλγαρικὸν μάλιστα Πατριαρχεῖον, καὶ ἦτο τόσον διὰ τοὺς ἱδρυτάς του ὅσον καὶ διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς Βουλγαρικὸν Κράτος. (Βλ. G. Ostrogorsky, Geschichte, 1952, σ. 242). Οὐδεμία βυζαντινὴ πηγὴ ὠνόμασεν αὐτὸ Μακεδονικὸν ἢ Σλαβικὸν Κράτος, ὅπως πράττουν οἱ νεώτεροι πολιτικοὶ ἐφευρέται.

III. Τὰ νικηφόρα ἔτη (σ. 50-64). α) Αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Σαμουὴλ (986-1000). Ὁ σ. ἀφηγεῖται τὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Λαρίσης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τὸ 986 μέχρι τῆς καταστροφῆς αὐτῶν εἰς τὸν Σπερχειὸν τὸ 996, ἀκολουθῶν τὴν ἀφήγησιν ἄλλοτε τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου, ἄλλοτε τοῦ Κεκαυμένου, ἄλλοτε τοῦ Σκυλίτζη ἢ τοῦ Ζωναρᾶ ἢ τοῦ Assolik ἢ τοῦ Yahiya ἢ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Διοκλείας καὶ ἀναμειγνύων ἀνεκδοτολογικὰς διηγήσεις (π.χ. τοῦ Κεκαυμένου εἰς σ. 52, τοῦ Schlumberger εἰς σημ. 196 τῆς σ. 154 κ.ἄ.) μὲ σοβαρὰς ἱστορικὰς πληροφορίας (Λέων Διάκονος, Σκυλίτζης, Ζωναρᾶς), μὲ μέθοδον δηλονότι ὄχι κριτικὴν ἱστορικοῦ, ἀλλὰ ἀφηγηματικὴν χρονογράφου. Ἐννοεῖται ὅτι τὰς βυζαντινὰς πηγὰς χρησιμοποιεῖ ἀπὸ σλαβικὰς μεταφράσεις, αἱ δὲ παραπομπαί του εἰς τὰς ὑποσημειώσεις του βυθίζουν εἰς ἀπελπισίαν τὸν ἐρευνητήν, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἐλέγξῃ δι' αὐτῶν τὰ πράγματα. Θὰ ἐχρειάζετο πολὺς χῶρος, διὰ νὰ τὸν παρακολουθήσωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ νὰ τὸν ἐλέγξωμεν, διὰ τοῦτο ἀρκούμεθα εἰς μίαν χαρακτηριστικὴν ἱστορικήν του πληροφορίαν:

Εἰς τὴν σημ. 191, σ. 153, λέγει: «Larissa était un des plus anciens thèmes des Balkans; il avait été fondé sous le règne de Justin II (685-698)» (;). Θέμα Λαρίσης οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Ὁ ἴδιος ὁ Κεκαυμένος, ὁ διηγούμενος τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Λαρίσης (τοῦ ὁποίου παραθέτει ἐν μεταφράσει ὁ σ. τὸ σχετικὸν χωρίον εἰς τὴν σ. 51 καὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἀναφέρει τὴν νεωτέραν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ G. G. Litavrin, Sovety i rasskazy Kekavmena: Sočinenie vizantijskogo polkovodca XI veka, Moskva, Nauka 1972) ὁμιλεῖ περὶ Θέματος Ἑλλάδος καὶ ὄχι Λαρίσης. Τὸ Θέμα Ἑλλάδος ἱδρύθη ἐπὶ τῆς πρώτης βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' (685-695 καὶ 705-711) καὶ ὄχι ἐπὶ Ἰουστίνου Β' (565-578). Βλ. G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 108 καὶ σημ. 8, ὅπου αἱ πηγαὶ καὶ ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία, Βλ. καὶ G. Ostrogorsky, Ἡ γένεσις τῶν θεμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Εἰς Κ. Α. Δημάδη, Βαλκανικὴ βιβλιογραφία Ι, Συμπλήρωμα, Θεσσαλονίκη 1973, 205-229. Λάθος, λοιπόν, ἡ ὀνομασία τοῦ Θέματος. Λάθος τὸ ὄνομα καὶ ἡ χρονολογία τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου δῆθεν τοῦτο ἱδρύθη. Λάθος, ἀκόμη, καὶ ἡ πληροφορία περὶ τοῦ πρώτου ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους ἱδρυθέντος Θέματος, διότι τὸ πρῶτον ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους δημιουργηθὲν Θέμα δὲν ἦτο τὸ Θέμα Ἑλλάδος, ἀλλὰ τὸ Θέμα Θράκης, ἱδρυθὲν μεταξὺ 680-686 (βλ. Στ. Κυριακίδου, Βυζαντιναὶ Μελέται IV, σ. 379-388 - P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale, σ.120), διὰ νὰ προστατεύση τὸ Κράτος ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν οὐχὶ πρὸ πολλοῦ διαβάντων τὸν Δούναβιν Βουλγάρων (Πορφυρογεν., Περὶ Θεμάτων, Βόνν. σ. 44). Τὴν χρονολογίαν ἱδρύσεώς του ἀμφισβητεῖ ὁ J. Irmscher, Die Begründung Des Themas Thrake, «Recherches de géographie historique» 2, Sofia 1975, 101-109.

β) Ὁ Σαμουὴλ αὐτοκράτωρ (σ. 61-63). Δὲν ὑπάρχει σύγχρονος μαρτυρία, ὅτι ὁ Σαμουὴλ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νομίμου διαδόχου τοῦ βουλγαρικοῦ θρόνου Ρωμανοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βόριδος Β', τὸ 997, ἐστέφθη αὐτοκράτωρ, οὔτε μαρτυρία περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς ἐγένετο τοιοῦτόν τι. Ὁ σ. ἔχει τὴν πληροφορίαν ἀπὸ τὴν βιβλιογραφίαν του (βλ. σημ. 237 εἰς σ. 159), ὅτι ὁ Yahija καὶ ὁ Ἱερεὺς τῆς Διοκλείας κάμουν τοιοῦτον ὑπαινιγμόν, καὶ χωρὶς νὰ ἰδῇ ὁ ἴδιος τὰς ἐκδόσεις τῶν μεταγενεστέρων αὐτῶν πηγῶν, δηλαδὴ τοῦ Yahija ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἀποθανόντος τὸ 1066, τὴν Χρονογραφίαν, τὴν φθάνουσαν μέχρι τοῦ 1028, τῆς ὁποίας τὰ εἰς τὸν Βασίλειον Β' ἀφορῶντα τμήματα ἐξέδωκεν εἰς ρωσικὴν μετάφρασιν ὁ V. R. Rosen, Imperator Vasilij Bolgarobojca, izvlečenija iz letopisi Jachji Antiochijskogo (= ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος. Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ χρονικοῦ τοῦ Yahija Ἀντιοχείας), Petersburg 1883 καὶ νεωτέρα ἀνατύπωσις London, Variorum Reprints 1972, καὶ εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν ὁ M. Canard, Les sources arabes de l'histoire byzantine aux confins des Xe et XIe siècles, REB 19(1961) (Mélanges R. Janin), σ. 305-310, ὡς καὶ τὸ λατινιστὶ διασωθὲν Χρονικὸν τοῦ Ἱερέως τῆς Διοκλείας τῶν μέσων τοῦ 12ου αἰῶνος, τὸ ὁποῖον ἔχουν ἐκδώσει ὁ F. Šišić, Ljetopis popa dukljanina, Beograd 1928, καὶ ὁ V. Mošin, Ljetopis popa Dukljanina, Zagreb 1950 (μὲ σερβοκροατικὴν μετάφρασιν), ἀνακατασκευάζει μὲ συλλογισμοὺς γεγονότα ὡς δῆθεν ἱστορικά. Λέγει π.χ., σ. 63: «le pape (Γρηγόριος Ε') céda, sans trop de difficulté, à la demande de Samuel qui dut se satisfaire du titre de 'rex'». Ἡ βιβλιογραφία του ὅμως δὲν συμφωνεῖ ἐπὶ τῆς χρονολογίας (βλ. σημ. 236 εἰς σ. 159) καί, ἀνατρέπων ὅσα εἶπε προηγουμένως, καταλήγει εἰς τὸ ἄχρηστον συμπέρασμα: «le manque de renseignements ne permet pas de dire sous quelle forme se déroula le couronnement, ni même de savoir s' il eut lieu réellement». (σ. 63). Εἰς τί ὠφέλησαν λοιπὸν ὅλα τὰ λεχθέντα; Θόρυβος μόνον νὰ γίνεται. Μὴ κρίνεται τὰς πηγάς, ἵνα μὴ κριθῆτε!

Τὸ Γ' Μέρος (σ. 64-92): Declin de l'empire slavo-macédonien (1000-1014) περιέχει: Ι. Τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σαμουήλ. ΙΙ. Τοὺς Βο-

γομίλους. III. Τὴν γραφὴν τῆς σλαβικῆς γλώσσης. IV. Τὰ ὁλέθρια ἔτη (1000-1014). Καὶ V. Τὸν θάνατον τοῦ Σαμουήλ.

I. Τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς Μακεδονίας διαλαμβάνει: α) τὴν ἔκτασιν τῆς Αὐτοκρατορίας (σ. 64-65), β) τὴν ἀγροτικὴν τάξιν (σ. 65-69), γ) τὸν στρατὸν (σ. 69-70), δ) τὰς πόλεις (σ. 70-71), ε) τὸν Κλῆρον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν (σ. 71-72), καὶ στ) τὴν διοίκησιν (σ. 72-73).

α) Ἡ ἔκτασις τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουὴλ εἶναι γνωστὴ καὶ δὲν ἀμφισβητεῖται. Ἡ θέσις ὅμως τοῦ σ., ὅτι οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ὀνομάζουν τὸ Κράτος τοῦ Σαμουὴλ «βουλγαρικὸν» καὶ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ «Βουλγάρους», ἄνκαι «ils se trouvaient en présence d'un état nouveau et différent dont le centre s' était deplacé vers le milieu de la péninsule balkanique» (σ. 65), κακῶς λοιπὸν ὀνομάζουν τοῦτο οὕτω, ἠμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ. Βεβαίως ὑπάρχουν διαφοραί. Ὄχι μόνον ἡ διαφορὰ τῆς μεταφορᾶς τοῦ διοικητικοῦ κέντρου τοῦ νέου Κράτους πρὸς δυσμάς, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφορὰ τῆς ἐθνολογικῆς συνθέσεως αὐτοῦ. Πολιτικῶς ὅμως καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἀποτελεῖ τοῦτο συνέχειαν τοῦ βουλγαρικοῦ Κράτους τοῦ Πέτρου. Πολιτικῶς, διότι ὄχι μόνον οἱ ἱδρυταί του ὀνομάζουν τὸ νέον Κράτος «βουλγαρικὸν» (ὁ Σαμουὴλ ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του τσάρον τῶν Βουλγάρων), ἀλλὰ διοικεῖται τοῦτο μὲ τὸν διοικητικὸν μηχανισμὸν τοῦ παλαιοῦ καὶ μόνου βουλγαρικοῦ Κράτους. Ἐκκλησιαστικῶς, διότι τὸ μόνον εἰς τὸν κόσμον βουλγαρικὸν Πατριαρχεῖον τοῦ παλαιοῦ Κράτους συνεχίζει τὴν ζωήν του εἰς τὸ νέον Κράτος. Οὐδαμοῦ διαφαίνεται συνείδησις, ὅτι τὸ νέον Κράτος εἶναι Κράτος Σλάβων, περιέχον καὶ Βουλγάρους καὶ Ἕλληνας καὶ ἄλλας ἐθνότητας, παρ' ὅλον ὅτι τοιαύτην ἐντύπωσιν προσπαθεῖ νὰ καλλιεργήσῃ ὁ συγγραφεύς. Τέλος, τὰ ὅσα λέγει ὁ σ. εἰς τὰς σημειώσεις: 246 περὶ Ἀλβανῶν, 247 περὶ Βλάχων καὶ 248 περὶ Ἀρμενίων εἰς τὴν σ. 162, χωρὶς μάλιστα οὐδεμίαν εἰδικὴν βιβλιογραφίαν, εἶναι τοὐλάχιστον ἐλλιπῆ.

β) Περὶ τῆς ἀγροτικῆς τάξεως ὁ σ., ἁπλοῦς ἀναγνώστης περιωρισμένης βιβλιογραφίας, διαπιστώνει πρῶτον ὅτι «l' organisation intérieur de l'empire de Samuel reste encore peu connue» (σ. 65) καὶ κατόπιν ἐκθέτει ἀφελῶς ὅσα ἀνέγνωσε περὶ «προνοίας», «προνοιαρίων», περὶ «παροίκων», «δουλοπαροίκων», «προσκαθημένων» καὶ «ἐλευθέρων γεωργῶν», παραπέμπων εἰς τὸ συλλογικὸν ἔργον Histoire des peuples de Jugoslavie, κεφ. VIII, σ. 261 κ.ἑ., (βλ. σημ. 249 εἰς σ. 162) καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ G. Ostrogorsky, Pour l'histoire de la féodalité byzantine, Bruxelles 1954 (βλ. σημ. 255 εἰς σ. 163), ἀλλὰ ἀφήνων τὴν ἐσφαλμένην ἐντύπωσιν, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀφορῶντες εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος θεσμοὶ ἐγεννήθησαν εἰς τὸ Κράτος τοῦ Σαμουήλ, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σαμουὴλ καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς σχετικῆς προϊστορίας. Ἡ ἀφέλειά του φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ περιγράφῃ εἰς ὁλόκληρον σελίδα (σ. 68) τὸν καθημερινὸν βίον τῶν γεωργῶν κατὰ τρόπον παιδαριώδη. Ἰδοὺ μερικὰ παραδείγματα: «les paysans cultivaient les céreales...ils élevaient le gros bétail et la volaille... la nourriture des paysans consistait en pain de blé et en viande, ils disposaient de peu des légumes ou de fruits, mais faisaient grand usage de laitage et de fromage....les femmes entretenaient le feu dans le foyer, car le bois ne manquait pas, et, la nuit, elles couvraient la braise sous les cendres»!!!

Δὲν λείπουν βεβαίως καὶ οἱ συνήθεις ἐξωφρενισμοὶ τοῦ συγγραφέως: π.χ. εἰς τὴν σ. 67 λέγεται: «la plus part des féodaux étaient Grecs, Arméniens ou Macédoniens». Ποῖοι εἶναι αὐτοὶ οἱ διακρινόμενοι τῶν Ἑλλήνων Μακεδόνες; Εἶναι Σλάβοι; Τότε ἢ ὅλοι οἱ Σλάβοι πρέπει νὰ ὀνομάζωνται Μακεδόνες ἢ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας νὰ ὀνομάζωνται Σλάβοι. Ἄλλο: Εἰς τὴν σημ. 253 τῆς σ. 163 λέγεται: «les paysans macédoniens ravitaillaient Constantinople et les grandes villes en céreales, en poissons». Ἐγνώριζε κανεὶς μέχρι τοῦδε ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅπου ἡ ἀφθονία τῶν ἰχθύων, καθημερινὸν προσφάγιον (ὄψον-ὀψάριον) τῶν πτωχῶν τάξεων, ἐγέννησε τὴν λέξιν ψάρι (ὀψάριον) μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἰ-

χθύος, ἐπρομηθεύετο ψάρια ἀπὸ τὰς λίμνας καὶ τοὺς ποταμοὺς τῆς Μακεδονίας; Γελοῦν καὶ οἱ κυπρῖνοι τῆς λίμνης τοῦ Λαγκαδᾶ.

γ) Περὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ Σαμουήλ ὁ σ. ὡς μόνον νέον ἔχει νὰ εἰπῇ ὅτι «les macédoniens formèrent toujours le gros de la troupe» (σ. 69). Μόνον Βουλγάρους λοιπὸν δὲν εἶχεν ὁ Σαμουὴλ εἰς τὸν στρατόν του! Τὰ περὶ διαιρέσεως τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ εἰς «τούρμας», εἰς «δρούγγους» καὶ εἰς «βάνδα» εἶναι ἄγνωστα εἰς τὸν σ. καὶ μόνον εἰς τὴν σημ. 260 τῆς σ. 164 ἐμφανίζονται μεμονωμένοι καὶ μετημφιεσμένοι οἱ «κόμιτες» εἰς «komessi» καὶ οἱ «ἑκατόνταρχοι» εἰς «kontarhi». Περιγράφεται ὅμως μετὰ σοβαρότητος εἰς σ. 69/70 ὁ πασίγνωστος ἀμυντικὸς καὶ ἐπιθετικὸς ὁπλισμὸς τοῦ βυζαντινοῦ στρατιώτου.

δ) Περὶ τῶν πόλεων εἰς τὸ Κράτος τοῦ Σαμουὴλ οὐδὲν μανθάνομεν παρὰ τοῦ σ., εἰ μὴ ὅτι ἀριθμὸς πόλεων, ὀρέων καὶ ποταμῶν ἔλαβεν ἐπὶ Σαμουὴλ (ἐν ἀγνοίᾳ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων) νέα (σλαβικὰ) ὀνόματα «par suite de la présence des Slaves en nombre imposant» καὶ ὄχι σήμερον, ἐπειδὴ εὑρίσκονται ταῦτα εἰς σλαβικὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ Vélès δὲν εἶναι Vilazovo, ἀλλὰ Βυλάζωρα καὶ τὸ Stip δὲν εἶναι Astibr, ἀλλὰ Στυπεῖον (σημ. 263 εἰς σ. 164). Ὅπως ἐπίσης εἰς σημ. 264 τῆς σ. 164 τὰ «Katarhon» (Κατάρχων), «Filaton» (Φυλάττων) καὶ «Filax» (Φύλαξ) δὲν εἶναι βαθμοὶ διοικητικῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ κατηγορικοὶ προσδιορισμοὶ προσώπων ἐκτελούντων μίαν ὑπηρεσίαν.

ε) Περὶ τοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας οὐδὲν ἀξιοπαρατήρητον ὑπάρχει, διότι καὶ οὐδὲν ἀξιοπαρατήρητον λέγει ὁ συγγραφεύς.

στ) Περὶ τῆς Διοικήσεως ὅ,τι ἔχει νὰ προσφέρῃ ὁ σ. συνοψίζεται εἰς τὴν πρώτην φράσιν του: «on sait pas comment était organisé l'administration de l'empire macédonien» καὶ εἰς τὴν τελευταίαν: «aucun texte écrit aucune signature n'existe de l'époque de Samuel». Ὅσα λέγει ὁ σ. περὶ φόρων, περὶ ἐγγράφων τῆς αὐτοκρατορικῆς Γραμματείας, περὶ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, δὲν εἶναι μαρτυρημένα διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σαμουήλ, ἀλλ' ἀποτελοῦν ὑποθετικὰς ἀναλογίας τῶν θεσμῶν τοῦ Βυζαντίου.

II. Τὸ κεφάλαιον περὶ Βογομίλων ἀσχολεῖται α) μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν Βογομίλων (σ. 73-74), β) μὲ τὴν αἵρεσιν τῶν Βογομίλων (σ. 74-77) καὶ γ) μὲ τὸν ρόλον τῶν Βογομίλων εἰς τὴν Μακεδονίαν (σ. 77-79).

Ἐκ τῆς πλουσίας περὶ Βογομίλων βιβλιογραφίας ὁ σ. προσφέρει γνωστὰ πράγματα, δὲν ἀναφέρει ὅμως τὰ ἔργα τῶν St. Runciman, D. Obolensky, A. Soloviev, H. Grégoire καὶ A. Schmaus (βλ. G. Ostrogorsky, Geschichte, 1952, σ. 217 σημ. 1).

α) Διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Βογομιλισμοῦ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ σ., ὅτι οὗτος ἐνεφανίσθη καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν (en Bulgarie et en Macédoine σ. 73), δὲν εἶναι ὀρθός, ἐὰν ἐννοεῖται ἡ ἱστορικὴ Μακεδονία. Ἀλλὰ δὲν εἶναι σαφὲς τί ὀνομάζει ὁ σ. ἑκάστοτε Μακεδονίαν.

β) Διὰ τὴν αἵρεσιν τῶν Βογομίλων ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται ὡς ἐνοχλητικὴν ἀντίφασιν τοὺς ἀρχικοὺς λόγους τοῦ σ., ὅτι «aucune texte précis ne permet d'identifier, malgré les nombreuses recherches des historiens modernes, le nomme du fondateur du Bogomilisme en Macédoine, ni de connaître l'enseignement même de cette secte» καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οὗτος ἀναλίσκει δύο καὶ πλέον σελίδας ἀναπτύσσων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βογομιλισμοῦ. Περὶ δὲ τοῦ ἀγνώστου ἀρχηγοῦ τῶν Βογομίλων γνωρίζει νὰ εἰπῇ ὅτι «le mot 'bogomile', d'origine slave, peut se traduire par 'aimé de dieu' ou par 'dieu aie pitié'» (σ. 77). Τὸ «bogomile» ὅμως εἶναι σλαβικὴ μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος «Θεόφιλος» καὶ ὄχι δ' origine slave. Θεόφιλος ἐλέγετο ὁ ἀρχηγός των καὶ Βογόμιλοι, ἤτοι Θεοφιλικοί, οἱ ὀπαδοί του.

γ) Διὰ τὸν ρόλον τῶν Βογομίλων εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ σ. λέγει (σ. 77): Le rôle des bogomiles au cours du soulévement des slaves macédoniens à l'époque de Samuel reste controversé». Ὁμιλεῖ ὅμως περὶ Μακεδονίας καὶ περιορίζει τὴν δρᾶσιν τοῦ Βογομιλισμοῦ βο-

ρείως τῶν Σκοπίων (σ. 77): «Son action s'étendit de la Char Planina au nord de Skopje, aux rives du Vardar et jusqu'au lac d'Ochrida». Ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου ρόλου τῶν Βογομίλων εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπὶ Σαμουὴλ καὶ μᾶς βεβαιώνει (σ. 78): «Les bogomiles purent apparaitre comme des liberateurs en apportant indirectement à Samuel leur appui non négligeable dans la lutte contre le pouvoire bulgare et contre la puissance byzantine». Λέγει δὲ καὶ πράγματα ἀμάρτυρα, ὅπως εἰς σ. 78: «Samuel tolèra cette secte et lui accorda même sa protection» (ἀμάρτυρον), καὶ εἰς σ. 79: «Le pape Grégoire V n'ignorait pas la présens des bogomiles dans les Balkans; il n'éleva aucune observation particulière sur l'action des bogomiles en Macédoine au moment ou il fit remettre la couronne royale à Samuel (ἀμάρτυρα, argumentum ex silencio).

III. Τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς γραφῆς τῆς σλαβικῆς γλώσσης περιέχει: α) Τὴν γλαγολιτικὴν καὶ τὴν κυριλλικὴν γραφὴν (σ. 79-81) καὶ β) τὸν ἐπιτύμβιον λίθον, τὸν εὑρεθέντα εἰς τὸ χωρίον German (σ. 81-83).

α) Περὶ τῆς γραφῆς τῆς σλαβικῆς γλώσσης δὲν ἀνεμένομεν βεβαίως πλέον ἀπὸ τὸν σ. νὰ θίξῃ κἂν τὰ προβλήματα τῆς γενέσεως τῆς γλαγολιτικῆς καὶ τῆς κυριλλικῆς γραφῆς. Βάσει ποίου ἀλφαβήτου διεμορφώθη τὸ γλαγολιτικὸν ἢ τὸ κυριλλικὸν ἀλφάβητον; Καὶ δὲν τὰ θίγει. Παραπέμπει ἁπλῶς εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ I. Jagitch, L'écriture glagolitique. Encyclopédie de philologie slave (ρωσιστὶ) εἰς τὴν σημ. 298 (σ. 169) καὶ τοῦ E. Nikolov, La littérature bulgare ancienne, Sofia 1941, εἰς τὴν σημ. 299 (σ. 169). Περὶ ἑλληνικῆς μεγαλογραμμάτου γραφῆς οὔτε λέξις. Πῶς ὅμως νὰ συμβιβάσωμεν τὴν διαπίστωσίν του, ὅτι «Le glagolitique fut employé dans ce but en Moravie et dans le pays tchèque» (σ. 79), καὶ τὸν ἰσχυρισμόν του, ὅτι «la langue liturgique grecque se trouva evincée en Macédoine et remplacée par le vieux slave écrit en glagolitique» (σ. 80); Ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ σ. λέγει ὅτι τὸ γλαγολιτικὸν ἀλφάβητον «à l'époque de Samuel il avait déja été remplacé par le cyrillique dans la langue écrit en Macédoine» (σ. 80) καὶ ὅτι «il n'existe pas de monument écrit de l'époque de Cyrille et de Méthode, mais seulement des copies datant du Xe et XIe siècle» (σημ. 299, σ. 169), τότε πῶς ἡ ἑλληνικὴ λειτουργικὴ γλῶσσα ἐξωστρακίσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τῆς παλαιοσλαβικῆς τοῦ γλαγολιτικοῦ ἀλφαβήτου καὶ πότε ἐγένετο τοῦτο, ἀφοῦ ἤδη ἐπὶ Σαμουὴλ κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἡ γλαγολιτικὴ γραφὴ εἶχεν ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τῆς κυριλλικῆς; Κατεπλακώθη, φαίνεται, ἡ λογικὴ τοῦ σ. ὑπὸ τοῦ (νόθου) ἐπιτυμβίου λίθου τοῦ χωρίου German μὲ τὴν ἐπιγραφὴν εἰς κυριλλικὴν γραφὴν τῆς ἐποχῆς δῆθεν τοῦ Σαμουήλ.

β) Τοῦ ἐπιτυμβίου λίθου, τοῦ ἀνευρεθέντος τὸ 1888 εἰς τὸ παρὰ τὴν Πρέσπαν χωρίον German, ὅπου ἐτάφη ὁ πατριάρχης Γερμανός, καὶ ἀναγράφοντος εἰς κυριλλικὸν ἀλφάβητον ὀνόματα τῆς οἰκογενείας τοῦ Σαμουὴλ μὲ χρονολογίαν 993 ὁ σ. δίδει τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν μετάφρασιν (σ. 81), παραθέτων εἰς τὰς σημ. 301, 302, 306, 308 καὶ 310 τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Τὴν ἐπιγραφὴν ἐδημοσίευσε πρῶτος ὁ T. I. Uspenski, L'inscription de l'empereur Samuel εἰς Compte-rendu Anuel τοῦ Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. II τοῦ 1899. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ λίθου τούτου, ἡ ὁποία ἐπανηγυρίσθη ὡς τὸ ἀρχαιότερον μνημεῖον τῆς σλαβικῆς γλώσσης εἰς κυριλλικὸν ἀλφάβητον, ἠλέγχθη κατόπιν ὡς παραχάραξις καὶ ὁ σ. τάσσεται ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς παρατάσσων τὰ σχετικὰ ἐπιχειρήματα (σ. 82). Δεδομένου ὅτι ὁ ἀνευρεθεὶς λίθος φυλάσσεται ἀπὸ τοῦ Α' παγκοσμίου Πολέμου εἰς τὸ Θησαυροφυλάκιον τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους καὶ ὅτι ὅλοι οἱ μελετηταὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐμελέτησαν αὐτὴν ἀπὸ γύψινον ἐκμαγεῖον ἢ φωτογραφίαν αὐτῆς, εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῆ κανεὶς σήμερον ἐξ αὐτοψίας ἐπὶ τῆς γνησιότητός της. Τὸ παράλληλον παράδειγμα ὅμως τῆς παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην τάχα εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς τοῦ Συμεών, τῆς δημοσιευθείσης πάλιν ὑπὸ τοῦ T. I. Uspenski εἰς τὴν Izvestija, πάλιν τοῦ

Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. III, 1898, σ. 184 μᾶς ὡθεῖ νὰ ταχθῶμεν αὐτὴν τὴν φοράν ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων τοῦ συγγραφέως.

IV. Εἰς τὸ κεφάλαιον «Τὰ ὀλέθρια ἔτη (1000-1014)» ὁ σ. διηγεῖται: α) Τὰς τελευταίας ἐκστρατείας τοῦ Σαμουὴλ (1000-1014) («Les dernières campagnes de Samuel», σ. 83-86), ἄνκαι δὲν πρόκειται πράγματι περὶ ἐκστρατειῶν τοῦ Σαμουήλ, ἀλλὰ περὶ τῶν γνωστῶν ἐκ τῶν πηγῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Βασιλείου Β' καὶ τῆς καταλήψεως τῆς Βεροίας, τῶν Σερβίων, τῆς Ἐδέσσης, τοῦ Βιδινίου, τῆς καταστροφῆς τοῦ Σαμουὴλ εἰς τὸν Ἀξιὸν καὶ τῆς παραδόσεως τῶν Σκοπίων κατὰ τὰ ἔτη 1000-1004. Παρὰ τὸν παρηγορητικὸν τίτλον τοῦ κεφαλαίου του ὁ σ. ὁμολογεῖ (αὐτόθι, σ. 83): «Basile se retourna contre la 'Bulgarie' où il reprit les hostilités qui se poursuivirent pendant quatre ans» καὶ (σ. 84): «En 1002, Basile reprend ses opérations militaires». Ὁ Βασίλειος Β' λοιπὸν ἐκστρατεύει. Ποῦ ἄραγε ἐγένοντο αἱ κατὰ τὸν τίτλον τοῦ κεφαλαίου τελευταῖαι ἐκστρατεῖαι τοῦ Σαμουήλ; β) Τὴν μάχην τῆς Belacitsa, τῆς βυζαντινῆς Βαλαθίτσας, τοῦ Κλειδίου δηλονότι βορείως τῶν Σερρῶν τὸ 1014 μετὰ τὸ κενὸν ἠχηρῶν γεγονότων διάστημα 1004-1014 (σ. 86-90).

Δὲν θὰ σχολιάσωμεν τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ σ. παρουσιάζει ὑπὸ εὐνοϊκὸν διὰ τὸν Σαμουὴλ φῶς τὰ γνωστὰ ἐκ τῶν πηγῶν πολεμικὰ γεγονότα, ἄνκαι δὲν φαίνεται νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Βασιλείου Β', ὁ ὁποῖος κυκλώσας ἀπὸ δυσμῶν καὶ νότου διὰ τῆς καταλήψεως τῶν Σκοπίων, τῆς Ἐδέσσης καὶ τῆς Βεροίας τὸν περὶ τὴν Ὀχρίδα πυρῆνα τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουήλ σκοπεύει νὰ κυκλώσῃ τοῦτον καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιτίθεται κατ' ἔτος διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος. Ὄχι βεβαίως «pour... détruire systématiquement la puissante armée de Samuel, mais aussi de porter secours aux forces byzantines engagées en Italie méridionale, particulièrement à Bari», ὅπως λέγει ὁ σ. (σ. 86). Μερικὰς ὅμως παρατηρήσεις ἐπὶ γεωγραφικῶν καὶ ἄλλων ἀνακριβειῶν τοῦ σ. δὲν ἠμποροῦμε νὰ τὰς ἀποφύγωμεν. Οὕτω π.χ. 1) Ὁ σ. ὁμιλεῖ εἰς τὴν σ. 83 περὶ τοῦ «Kolidreon» (sic). Πρόκειται περὶ τοῦ Κολινδροῦ, τὸν ὁποῖον κατέλαβεν ὁ Βασίλειος Β' κατευθυνόμενος πρὸς τὰ Σέρβια. Περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν σημ. 320 (σ. 172) λέγει: «Kolidron, près de Verria, est situé au sud du lac Doiran au nord de Thessalonique». Βορείως τῆς Θεσσαλονίκης εὑρίσκεται βεβαίως ἡ λίμνη τῆς Δοϊράνης καὶ ὄχι ὁ Κολινδρός, ἀλλὰ ἡ λίμνη εἶναι πολὺ μακρὰν διὰ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς καθορισμὸν τῆς θέσεως τοῦ Κολινδροῦ. 2) Εἰς τὴν σημ. 324 (σ. 172) ὁ σ. λέγει: «On ne sait quand Voléron devint un thème byzantin». Ἀγνοεῖ βεβαίως τὰ περὶ τούτου εἰς τὴν βασικὴν ἐργασίαν τοῦ Σ τ. Π. Κ υ ρ ι α κ ί δ ο υ, Βυζαντιναὶ Μελέται IV: Τὸ Βαλερόν. Θεσσαλονίκη 1937-39, ἄνκαι τὴν ὕπαρξίν της γνωρίζει ἐμμέσως (βλ. σημ. 368), ὅπου εἰς τὴν σ. 321 παρατίθεται ἡ πρώτη μνεία τοῦ Βολεροῦ ὡς Θέματος τὸ 1083 εἰς τὸ Τυπικὸν τοῦ Πακουριανοῦ (σ. 10 κ.ἑ.-Dölger, Reg. I 2, σ. 30 κ.ἑ. [1092 κ.ἑ.])καὶ εἰς τὴν σ. 429 τίθεται ἡ ἵδρυσίς του ἤδη ἐπὶ Βασιλείου Β', λίαν πιθανῶς μετὰ τὸ 1016. 3) Εἰς τὴν σημ. 327 (σ. 173) ὁ σ. λέγει: «Vardar, du mot Varedarios, signifie courrier rapid». Ἡ λατινικὴ λέξις εἶναι veredarius (ἐκ τοῦ veredus=ταχυδρομικὸς ἵππος) καὶ ὄχι varedarios. Πόθεν ὁ σ. ἔχει τὴν ἐτυμολογίαν αὐτὴν τοῦ ὀνόματος Βαρδάρης, δὲν λέγει. Εἶναι ἀπίθανον, ὅτι γνωρίζει τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Κ. Ἀ μ ά ν τ ο υ, Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον 6 (1932) 102 (ἀνατυπωσις εἰς τοῦ Α ὐ τ ο ῦ, Γλωσσικὰ Μελετήματα, Ἀθῆναι 1964, σ. 234 καὶ 396), ὡς καὶ τὴν τοῦ D. D e t s c h e w, Βαρδάρις, εἰς «Zeitschrift für Ortsnamenforschung» 8 (1932) 193 κ.ἑ. Ἔναντι αὐτῶν ἡμεῖς ὑποδεικνύομεν ὅτι περὶ τὸν μέσον ροῦν τοῦ Ἀξιοῦ καὶ παρὰ τὴν Γευγελῆν βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐγκατέστησαν, ὡς εἴδομεν, Οὔγγρους αἰχμαλώτους κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα (βλ. ἀνωτ. σ. 425). Οἱ Οὔγγροι αὐτοὶ ὠμίλουν ἀσιατικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν ἔχομεν τοὺς ποταμοὺς Amou-Daria καὶ Sir-Daria, ὅπου τὸ daria σημαίνει ποταμός. Τὸ bar σημαίνει μέγας, βλ. τὸν χρονογράφον Bar-Hebraeus). Οἱ Οὔγγροι αὐτοί, κατὰ τὴν γνώμην μας, ὠνόμασαν τὸν Ἀξιόν, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ὁποίου ἐγκατεστάθησαν, Bar-Daria, μέγαν ποταμόν, ἀφοῦ τὸ Βαρδάρης δὲν ἀπαντᾶται πρὸ τοῦ 10ου αἰῶνος.

V. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὁ σ. ἀφηγεῖται τὸν θάνατον τοῦ Σαμουὴλ (6 Ὀκτωβρίου 1014), ὡς παραδίδουν τὰ γεγονότα ὁ Σκυλίτζης-Κεδρηνὸς κ.ἄ. Εἰς τὰ ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν, π.χ. ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν τυφλωθέντων ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' Βουλγάρων αἰχμαλώτων (14.000 κατὰ τὸν Κεκαυμένον—15.000 κατὰ τὸν Σκυλίτζην - Κεδρηνὸν) εἶναι ὑπερβολικὸς ἢ ὄχι (ὡς φρονεῖ ὁ J. Ivanov, Belaciskata bitka, 29 juli 1014, «Izvestija na Istor. Druž.», 3, 1911, σ. 12, σημ. 1), ἢ ἐὰν ὁ μεταφερθεὶς εἰς Πρίλαπον, μετὰ τὴν λιποθυμίαν του ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ἐπιστρεφόντων τυφλῶν στρατιωτῶν τοῦ, Σαμουὴλ καὶ ἀποθανὼν μετὰ διήμερον ἐκεῖ ἐτάφη εἰς Πρίλαπον, εἰς Πρέσπαν ἢ Ὀχρίδα, δὲν δίδει ἰδικήν του ἀπάντησιν ὁ σ., ἀλλὰ παραθέτει εἰς τὰς σημ. 354, 355 καὶ 357 (σ. 178/9) τὰς ἐξενεχθείσας διαφορετικὰς γνώμας, ἀναφέρων (σημ. 357) ἄνευ σχολίων τὸ εὕρημα τοῦ Ν. Μουτσοπούλου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου τῆς Πρέσπας (ἔχων μάλιστα τὴν περὶ τούτου πληροφορίαν ἐκ δευτέρας χειρός, Le Millenaire, σ. 193, βλ. σημ. 357 τῆς σ. 179) καὶ μὴ δίδων, διὰ τόσον ἐνδιαφέρον θέμα, τὴν ἀκριβῆ παραπομπὴν εἰς τὸ δημοσίευμα τοῦ Ν. Μουτσοπούλου. (Ν. Μουτσοπούλου, Ἀνασκαφὴ τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Ε', Θεσσαλονίκη 1972). Ἀκόμη μίαν φορὰν ὁ σ. δὲν λαμβάνει κριτικὴν στάσιν εἰς τὰ ἐρωτήματα ἱστορικοῦ.

Βεβαίως περιγράφων τὴν προσωπικότητα τοῦ Σαμουὴλ (σ. 91-92) παρουσιάζει αὐτὸν ὡς ἀντάξιον ἀντίπαλον τοῦ Βασιλείου Β' «qu'il égalait en courage et en ruse sur les champs de batailles». (Ἐσφαλμένον. Ἀπέφευγε πάντοτε τὴν κατὰ μέτωπον ἀναμέτρησιν καὶ ὁσάκις ἠναγκάσθη πρὸς τοῦτο κατεστράφη). Τὸν παρουσιάζει ὡς πατριώτην πολεμιστὴν καὶ ὑπερασπιστὴν τοῦ Κράτους του: «Il était toujours prêt à prendre les armes...il sut... défendre ses vastes possessions. Son seul but fut de conserver son état intact et de l'agrandire». Πῶς ὅμως ἀπέκτησε τὰς ἐκτεταμένας κτήσεις του ὁ Σαμουὴλ, δὲν λέγει ὁ σ. Πάντως δὲν ἐκληρονόμησεν αὐτάς. Ἡ γνώμη τῶν συγχρόνων του ἦτο διαφορετική, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεύς: «Les chroniqueurs grecs... ne cessent de répéter qu'il pillait, ravageait, detruisait tout sur son passage». Ἀντιστάσεως μὴ οὔσης, βεβαίως. Εἶναι τοῦτο τακτικὴ ἱδρυτοῦ Κράτους; Ὁ σ. δὲν ἠμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀποσιωπήσῃ ὅτι ὁ Σαμουὴλ «Par deux fois, dans des circonstances identiques, il se laissa surprendre par l'adversaire, sur le Sperchios et sur le Vardar; il ne pensa pas que Basile pourrait attaquer ses arrières à Belacitsa». Ἀντὶ ὅμως νὰ ἐξαγάγῃ τὸ ἀναγκαῖον συμπέρασμα, ὅτι ὁ Σαμουὴλ ἐστερεῖτο στρατηγικῆς (ὄχι ὅμως καὶ ληστρικῆς) ἱκανότητος, ὁ σ. ἀποδίδει τὴν τελικὴν καταστροφὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ὅτι «ne disposa pas des immenses richesses et des réserves de l'émpire byzantin qui permirent de le terrasser après une longue guerre d'usure».

Τὸ Δ' Μέρος (σ. 93-124): Fin de l'empire slavo-macédonien (1014-1018) περιέχει: I. Τοὺς διαδόχους τοῦ Σαμουήλ. II. Τὴν ἐπάνοδον τῆς Μακεδονίας ὑπὸ ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. III. Τὸν θρῦλον τῆς Κοσσάρας καὶ τοῦ Βλαδιμήρ. IV. Τὴν αὐτόνομον καὶ αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ὀχρίδος.

I. Οἱ διάδοχοι τοῦ Σαμουήλ, τουτέστιν α) ἡ βασιλεία τοῦ Γαβριὴλ-Ραδομὴρ (1014-1015), σ. 93-97, β) ἡ βασιλεία τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου (1015-1018), σ. 97-102, καὶ γ) ἡ ἐσχάτη ἀντίστασις, σ.102-106, ἐκτίθενται μὲ πολὺ περισσοτέρας καὶ χρησίμους πληροφορίας δι' ὅσους δὲν ἠμποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν σλαβικὴν βιβλιογραφίαν, ὡς πράττει ὁ συγγραφεύς. Ἐπ' αὐτῶν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

α) Ὁ δολοφονήσας τὸν Γαβριὴλ-Ραδομὴρ Ἰωάννης Βλαδισλάβος, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς σ. 95, «revendiquait son droit à la couronne en qualité de descendant direct d'Aaron, l'aîné de Samuel». Ὑπάρχει ὅμως ἡ γνώμη, ὅτι οὗτος ἦτο κληρονόμος τοῦ παλαιοῦ βασιλικοῦ βουλγαρικοῦ οἴκου τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου. Βλ. H. Grégoire εἰς Cambr. med. hist.

IV.: The Byzantine Empire. Part I: Byzantium and its neighbours, Cambridge 1966, σ. 188 («Who may in fact have been heir to the old legitimate house of Symeon and Peter»). Οὐδὲν σχετικὸν ἀναφέρει ὁ συγγραφεύς μας.

Εἰς τὴν σ. 96, μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν ὀχυρῶν εἰς τὰ Μογλενά, λέγεται: «En même temps Enotia, localité fortifié voisine, fut rasée». Καὶ εἰς τὴν σημ. 375 (σ. 181) λέγεται περὶ τῆς Ἐνωτίας: «Enotia se trouve au nord de la région de Mogléna». Πρόκειται ὅμως περὶ τῆς αὐτῆς περιοχῆς. Ἐνωτία εἶναι τὸ παλαιὸν ὄνομα τῆς Ἀλμωπίας καὶ Μογλενὰ εἶναι τὸ Βυζαντινὸν ὄνομα αὐτῆς (Ἄννα Κομν., Ἀλεξιάς, V,5). Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐλέγετο Καρατζόβα καὶ σήμερον εἶναι ἡ βορειοτέρα ἐκ τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Νομοῦ Πέλλης μὲ ἕδραν τὴν Ἀριδαίαν. Ἔχει ἔκτασιν 1036 τετρ. χιλιόμ. Πῶς λοιπὸν ἦτο «localité fortifié»;

Εἰς τὴν σ. 97 λέγει ὁ συγγραφεύς: «Le chroniqueur Stavrakios (qui a poursuivit l'étude des «miracles» de St. Démètre de Thessalonique) n'a pas célé sa haine; il couvre Jean Vladislav d'epithètes injurieuses...». Ὁ Ἰωάννης Σταυράκιος ὅμως, πρῶτον, δὲν εἶναι Χρονογράφος (Chroniqueur), ἀλλὰ Ἁγιογράφος, καί, δεύτερον, δὲν περιλούει μὲ ἐπίθετα τὸν Ἰωάννην Βλαδισλάβον, ἀλλὰ τὸν Γαβριὴλ-Ραδομήρ, τὸν ὁποῖον πιστεύει φονευθέντα θαυματουργῶς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου εἰς Σοσκὸν καὶ ὄχι τὸν Ἰωάννην Βλαδισλάβον, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη ἀργότερον εἰς τὸ Δυρράχιον. Βλ. Ἰ ω α κ ε ὶ μ Ἰ β η ρ ί τ ο υ, Ἰωάννου Σταυρακίου λόγος εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Μακεδονικὰ 1(1940) 324-376, σ. 360: Ραδομίρος (ὄχι Βλαδισλάβος). Πιστεύομεν ὅτι πρόκειται περὶ λάθους, προδίδοντος ἴσως ὑποσυνείδητον ἐπιθυμίαν τοῦ συγγραφέως.

β) Χαρακτηριστικὸν τῆς προσοχῆς τοῦ σ. εἶναι, ὅτι, ἐνῶ εἰς τὴν σ. 96 ὠνόμασε τὸν συμπολεμιστὴν τοῦ Ἰλίτζη εἰς τὰ Μογλενὰ Καυκάνον μὲ τὸ μικρόν του ὄνομα Δομετιανὸν (...le caucasien Dométian Kavkan...), ὀνομάζει τοῦτον εἰς τὴν σ. 98 τρὶς Θεόδωρον (Théodore Kavkan).

Διασκεδαστικὸν ἱστορικὸν συμπέρασμα ἐξάγει ὁ σ. εἰς τὴν σημ. 396 (σ. 183): Ὅταν αἱ προφυλακαὶ τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου ἔφευγον προτροπάδην ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ Βασιλείου Β' πρὸ τῆς Σετίνης φωνάζουσαι «Βεζῆτε, Τζέζαρ» (= τρέξατε, ἔρχεται ὁ Αὐτοκράτωρ), ὁ συγγραφεύς μας παρατηρεῖ: «cette expression était comprise par la plus grande partie de l'armée de Vladislave composée de Slaves, c'est à dire de macédonies et non de bulgares». Οἱ χονδροκέφαλοι Βούλγαροι τοῦ Ἀσπαρούχ, λοιπόν, ἀπὸ τοῦ 680 ἀκόμη καὶ τὸ 1017 δὲν εἶχον μάθει ἀκόμη σλαβικά! Εἶναι ἀκαταμάχητος ἡ ἐπιθυμία τοῦ συγγραφέως νὰ παρουσιάση ὅλον τὸν στρατὸν τοῦ Σαμουὴλ ὡς Σλάβους ἐκ τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας. Ἡ Ἱστορία ὅμως δὲν χαρίζει οὐδὲν εἰς οὐδένα.

γ) Διὰ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου πολιορκοῦντος τὸ Δυρράχιον ὁ συγγραφεύς, ἐνῶ εἶπε: «...il fut tué dans des circonstances inexpliquées» καὶ παρέθεσε κατόπιν τὰς διαφόρους ἐκδοχὰς τῶν πηγῶν καὶ τῶν θρύλων (σ. 101), εἰς τὴν σ. 102 υἱοθετεῖ τώρα ἀπροόπτως καὶ κατηγορηματικῶς τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Ἰωάννης Βλαδισλάβος ἐφονεύθη εἰς μονομαχίαν ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ στρατηγοῦ πατρικίου Νικήτα Πηγονίτου («...à la nouvelle que le patrice Nikita Pogonite avait abattu personnellement Jean Vladislave, Basile κτλ...»).

Ἀφηγούμενος κατόπιν εἰς τὰς σελ. 103-106 τὰς παραδόσεις τῶν διαφόρων φρουρίων εἰς τὸν Βασίλειον Β' ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διοικητῶν των κατὰ τὰ ἔτη 1016-1019 ὁ σ. οὐδόλως ἀναφέρει ἐνταῦθα τὴν παράδοσιν τοῦ Σιρμίου, ἐνῶ διὰ μακρῶν ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς παρασπόνδου τυφλώσεως τοῦ Ἰβάτζη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Εὐσταθίου Δαφνομήλη, ὡς διέσωσεν αὐτὴν ἐκ προφορικῶν βουλγαρικῶν θρύλων ὁ Σκυλίτζης-Κεδρηνός (Σκυλίτζης) - Κεδρην., Βόνν. σ.469). Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰβάτζη-Δαφνομήλη κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου Προνίστα καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Σέρμωνος-Διογένη κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σιρμίου (Σκυλίτζης-Κεδρην., Βόνν. σ.476) φαίνονται ἐκ τῶν πολλῶν κοινῶν σημείων αὐτῶν ὅτι εἶναι

«παραλλαγαὶ» (doublettes) λαϊκοῦ προφορικοῦ θρύλου ἐκ τῶν βουλγαρικῶν κύκλων, δικαιολογούντων τὸ ἄδοξον τέλος τῶν Βουλγάρων διοικητῶν φρουρίων. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι καὶ ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἤντλησε κατ' ἰδίαν ὁμολογίαν ὁ Σκυλίτζης. (Σκυλίτζης-Κεδρηνὸς, Βόνν. σ. 5/6-Πρβλ. G. Moravcsik, Byzantinoturcica, 2α ἔκδ., Βερολῖνον 1958, σ. 336/7). Περὶ αὐτῶν βλέπε περισσότερα εἰς Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Ἡ ἁγία ἐκκλησία ἡ ἐν τῷ Σταδίῳ; Νέαι ἀπόψεις ἐπὶ παλαιοῦ προβλήματος. Μελετήματα στὴ Μνήμη Βασιλείου Λαούρδα. Θεσσαλονίκη 1975, σ.203-239, ἰδίᾳ σ.234.

ΙΙ. Εἰς τὴν ἐπάνοδον τῆς Μακεδονίας ὑπὸ ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐξιστοροῦνται: α) Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ Βασιλείου Β' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (σ.106-108) καὶ β) ἡ ὀργάνωσις τῆς βυζαντινῆς Μακεδονίας (σ.108-111).

α) Τὰ γεγονότα εἶναι βεβαίως ἐκ τοῦ Σκυλίτζη-Κεδρηνοῦ γνωστά: Ἡ διάλυσις τῆς συνωμοσίας τοῦ Ἐλεμάγου καὶ τῶν συνεργατῶν του ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Διογένη, ἡ πορεία τοῦ Βασιλείου Β' ἐκ Δεαβόλεως διὰ Καστοριᾶς πρὸς Ἀθήνας μὲ ἐπίσκεψιν καθ' ὁδὸν τοῦ πεδίου τῆς μάχης τοῦ Σπερχειοῦ τοῦ 996, τὸ προσκύνημά του εἰς τὸν ναὸν τῆς Παρθένου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἡ ἐπάνοδός του διὰ Θεσσαλονίκης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδός του εἰς αὐτήν. Ἀπορίαν ὅμως γεννᾶ ἡ φράσις τοῦ συγγραφέως (σ. 106): «Velemag, gouverneur de Belgrad (Berat d'Albanie)...». Πότε τὸ Βεράτιον τῆς Ἀλβανίας ἐλέγετο Βελιγράδιον; Ἡ ρωμαϊκὴ Σιγγιδὼν (Singidunum) εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Βελέγραδα καὶ ὄχι τὸ Βεράτιον τῆς Ἀλβανίας, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα.

β) Ἡ ὀργάνωσις τῆς βυζαντινῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου δὲν μᾶς εἶναι βεβαίως γνωστὴ εἰς τὰς λεπτομερείας. Οἱ ἱστορικοὶ δέχονται τέσσαρας μεγάλας διοικητικὰς περιοχάς, ὀνομασθείσας «Κατεπανίκια» (Katepanat) καὶ ἔπειτα Δουκάτα, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη ἡ ἀνακτηθεῖσα ἐπικράτεια τοῦ Σαμουήλ: Ι. Βουλγαρία μὲ ἕδραν τὰ Σκόπια, 2. Δαλματία μὲ ἕδραν τὸ Δυρράχιον, 3. Σιρμία (Σαῦος-Δούναβις) μὲ ἕδραν τὸ Σίρμιον, καὶ 4. Παρίστριον ἢ Παραδούναβον μὲ ἕδραν τὴν Σιλίστριαν (Δορύστολον). Ὅλαι αἱ ἄλλαι περιοχαὶ εἰς τὴν σημερινὴν Γιουγκοσλαβίαν (Διόκλεια, Ζαχλουμία, Ρασκία, Βοσνία, Κροατία) ἀπετέλεσαν Ἀρχοντείας ὑπὸ ἐντοπίους ὑποτελεῖς ἄρχοντας. Βλ. G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 250. Μόνον ὁ Στ. Π. Κυριακίδης, Βυζαντιναὶ Μελέται IV: Τὸ Βολερόν. Θεσσαλονίκη 1937-39, σ. 416 καὶ σχετικὸς χάρτης εἰς τὸ τέλος, ἐδέχθη μεγάλον ἀριθμὸν θεμάτων ἱδρυθέντων ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' καὶ διὰ τοῦτο ψέγεται ὑπὸ τοῦ G. Ostrogorsky, Geschichte (1952), σ. 249, σημ. 2 (εἰς σ. 250) μὲ τὴν παρατήρησιν, ὅτι, ὅπου ἀναφέρεται ἐγκατάστασις στρατηγοῦ διοικητοῦ πόλεως, δὲν σημαίνει τοῦτο ὅτι ἡ πόλις αὐτὴ ἀπετέλεσεν ἕδραν Θέματος, ὡς πιστεύει ὁ Στ. Π. Κυριακίδης.

Γνωρίζει βεβαίως ὁ συγγραφεύς μας ταῦτα, ὡς δεικνύουν αἱ σημ. 452 καὶ 453 (σ. 188) αὐτοῦ, ἀλλὰ ὁ ἴδιος μᾶς λέγει ἀλλοπρόσαλλα πράγματα. Οὕτω εἰς τὴν σ. 110 λέγει: «Au début les thèmes les plus étendues furent Skopje, gouvernée par un stratège-autokrator devenu catépan et qui , plus tard, prit le titre de dux; Dratch où fut placé un stratège, puis un catépan et un dux et Thessalonique qui fut dirigée par un catépan, un dux, puis un césar. D'autres thèmes, moins étendus (σημ. 450, σ. 188: Ochrida, Pélagonie, Prespa, Castoria, Vardar, Stroumitza et Sèrres), eurent à leur tête des archontes ou des stratèges». Δέχεται λοιπὸν τρία μεγάλα Θέματα: Βουλγαρίας (Σκόπια), Δαλματίας (Δυρράχιον), καὶ Θεσσαλονίκης (Θεσσαλονίκη), λησμονῶν τὸ Θέμα Σιρμίας (Σίρμιον) καὶ τὸ Παρίστριον ἢ Παραδούναβον (Σιλίρια), καὶ ἑπτὰ ἄλλα μικρότερα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὡς εὑρισκόμενα ἐκτὸς τῶν μεγάλων. Εἰς τὴν σ. 111 ὅμως λέγει: «...il n'y eut sans doute que trois thèmes: La Bulgarie, le Paristrion et la région Save-Danube (δηλ. τὸ Θέμα Σιρμίας). Τώρα δέχεται πάλιν τρία,

ἀλλὰ διαφορετικά, λησμονῶν τὸ βέβαιον Θέμα Δαλματίας (Δυρράχιον). Τί νὰ σκεφθῆ ὁ ἀναγνώστης;

Ἡμεῖς ἠμποροῦμε μόνον ἐνταῦθα νὰ ὑπενθυμίσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι αὐτὴν τὴν ἐποχὴν δύο ἢ τρία Θέματα ἠμποροῦσαν νὰ συνενωθοῦν μονίμως ἢ προσωρινῶς εἰς μεγαλυτέραν διοικητικὴν ἑνότητα, ὀνομαζομένην «Κατεπανίκιον» (Katepanat), τὸ ὁποῖον ἐτέλει ὑπὸ ἄρχοντα ἀνώτερον τοῦ στρατηγοῦ , ὀνομαζόμενον Κατεπάνω ἢ Δούκα. Βλ. Σ τ. Π. Κ υ ρ ι α κ ί δ ο υ, Βυζαντιναὶ Μελέται V: Σύμμεικτα. Θεσσαλονίκη 1937-39, σ. 536 κ.ἑ.: Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς θεματικῆς διαιρέσεως τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν θεματικῶν ἀρχόντων. Περὶ τῆς λέξεως «Κατεπάνω» βλ. καὶ A. N. J a n n a r i s, Κατεπάνω-Capitano-Captain εἰς B.Z. 10(1901) 204-7. W a s i l i e w s k i, Les titres de duc, de catépan et de pronoétès dans l'empire byzantin du IXe jusqu'au XIIe siècles. Actes du XIIe Congrès Internat. d'Études Byzant. II, Beograd 1964, σ. 233-239.

Οὕτως αἱ τέσσαρες βεβαιωμέναι μεγάλαι διοικητικαὶ περιφέρειαι, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη ἡ ἐπικράτεια τοῦ Σαμουὴλ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Β' μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου: Βουλγαρία (Σκόπια), Παρίστριον (Σιλίστρια), Δαλματία (Δυρράχιον) καὶ Σιρμία (Σίρμιον), περιελάμβανον ὡς «Κατεπανίκια» κατὰ τὰ ἀνωτέρω περισσότερα τοῦ ἑνὸς Θέματα, δικαιουμένης οὕτως ἐν μέρει τῆς ἀπόψεως τοῦ Στ. Π. Κυριακίδου περὶ περισσοτέρων Θεμάτων, ἀλλὰ αἱ πηγαὶ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ γνωρίζωμεν οὔτε ἀκριβῶς ποῖα ἦσαν τὰ Θέματα ταῦτα οὔτε ἀκριβῶς πότε ἱδρύθησαν ἢ συνηνώθησαν μεταξύ των.

III. Ὁ θρύλος τῆς Κοσσάρας καὶ τοῦ Βλαδιμήρ, τῆς ὑπανδρευθείσης ἐκ σφοδροῦ ἔρωτος τὸν αἰχμάλωτον πρίγκιπα τῆς Διοκλείας Ἰωάννην Βλαδιμὴρ κόρης τοῦ Σαμουὴλ καὶ τοῦ ἀτίμως δολοφονηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βλαδισλάβου Βλαδιμήρ, ὁ διασωθεὶς μετὰ πολλῶν ἄλλων μυθιστορηματικῶν διηγήσεων (ὡς π.χ τῆς διηγήσεως περὶ τῆς Μιροσλάβας, τῆς δευτέρας κόρης τοῦ Σαμουήλ, τῆς ὑπανδρευθείσης καθ' ὅμοιον τρόπον ἀργότερον ἐκ σφοδροῦ ἔρωτος τὸν ἔξωθι τῆς Θεσσαλονίκης αἰχμαλωτισθέντα υἱὸν τοῦ παγιδευθέντος διοικητοῦ της Γρηγορίου Ταρωνίτου Ἀσὼτ) εἰς τὰ λατινιστὶ γραφέντα Χρονικὰ (Annales) τοῦ ἀγνώστου ἄλλοθεν Ἱερέως τῆς Διοκλείας, τοῦ ζήσαντος καὶ συγγράψαντος περὶ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος εἰς τὸ Μπάρι τῆς Ἰταλίας, ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως (σ. 111-113) κατ' ἀφηγηματικὸν τρόπον, παρ' ὅλον ὅτι ὁ ὑπότιτλος τοῦ σχετικοῦ κεφαλαίου «Γεγονότα καὶ Παραδόσεις» ὑπέσχετο κάποιαν ἐρευνητικὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων. Οὐδὲν τοιοῦτον βεβαίως συμβαίνει εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ κεφαλαίου. Τοὐναντίον, ἐνῶ ὁ σ. εἰς τὴν σημ. 455 (σ. 189), παραθέτων τὴν γνώμην σοβαρῶν ἱστορικῶν (Novakovitch, Jiretchek κ.ἄ.), μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἱερεὺς τῆς Διοκλείας (τοῦ ὁποίου ὁ σ. δὲν γνωρίζει τὴν νεωτέραν ἔκδοσιν ὑπὸ A. Mošin, 1950, βλ. σημ. 455) δὲν θεωρεῖται σοβαρὰ ἱστορικὴ πηγή, ὁ ἴδιος λέγει (σ. 111): «On peut considérer que le récit du pope de Dioclée ne se rapporte pas à une légende, mais à un fait historique». Ἰδοὺ δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ ὑποστήριξις τῆς γνώμης του αὐτῆς: Σημ. 459 (σ. 189): «Le style du pope de Dioclée est plein d'élan; il defend la liberté et l'indépendance de son pays; il fait l'éloge de la bravoure et dédaigne la mésentente et les intrigues». Οὕτω κρίνεται ἡ ἀξία μιᾶς ἱστορικῆς πηγῆς. Ἰδοὺ τώρα καὶ ἕνα ἐπίτευγμα ἐπιχειρηματολογίας τοῦ συγγραφέως. Λέγει ὁ συγγραφεύς, σ. 113: «La légende de Vladimir et de Cossara ne s'établit, au cours siècles, qu'après la publication des annales du pope de Dioclée; elle se propagea sur tout le territoire de la péninsule où elle est restée vivante». Ἦτο λοιπὸν ἄγνωστος ἀκόμη ὁ θρύλος περὶ τῆς Κοσσάρας καὶ τοῦ Βλαδιμὴρ πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν Χρονικῶν τοῦ Ἱερέως τῆς Διοκλείας κατὰ τὸ 2ον ἥμισυ τοῦ 12ου αἰῶνος. Ἐν τούτοις ὁ σ. ἐπιφέρει αὐτόθι: «Le récit du pope de Dioclée est exact; tous les renseignements sont confirmés par Skylitzès et par Yahija». Ὁ Σκυλίτζης ὅμως καὶ ὁ Yahija ἔζησαν καὶ ἔγραψαν κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα (ὁ Yahija ἀπέθανε τὸ 1066), ἑ-

κατὸν καὶ πλέον ἔτη λοιπὸν πρὸ τοῦ Ἱερέως τῆς Διοκλείας. Πῶς λοιπὸν ἠμπορεῖ νὰ λεχθῇ λογικῶς ὅτι οἱ προγενέστεροι ἐπιβεβαιώνουν τὰς πληροφορίας τοῦ μεταγενεστέρου;

IV. Τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς αὐτονόμου καὶ αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ὀχρίδος περιέχει: α) Τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ὀχρίδος μέχρι τοῦ 1020 (σ. 114-116) καὶ β) τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ὀχρίδος μετὰ τὸ 1020 (σ. 116-119).

α) Διὰ ποῖον λόγον ὁ σ. ἀναφέρει κατ' ἀρχὰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' διὰ τῆς Νεαρᾶς XI τὸ 535 ἱδρυθεῖσαν Πρώτην Ἰουστινιανὴν (Justiniana prima) (καὶ ὄχι τὸ 545, ὡς λέγει ὁ σ. εἰς σ. 114) δὲν εἶναι σαφές, ἀφοῦ αὐτὴ ἐξηφανίσθη μὲ τὰς ἀβαρο-σλαβικὰς ἐπιδρομὰς τοῦ 6ου αἰῶνος καί, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ σ., σημ. 469 (σ. 192): «L'existence de la fondation de 545 (γρ. 535) était oubliée au Xe siècle; aucune lien ne rattache les églises (Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ Ὀχρίδος) sinon que la seconde occupa le territoire de la première après 1019» καὶ ἀφοῦ δὲν συζητεῖ τὴν μεταγενεστέραν προσθήκην εἰς τὸ κείμενον τοῦ Σκυλίτζη: «...*πληροφορηθεὶς* (ὁ Βασίλειος Β') *ἀπὸ τῶν διατάξεων Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως αὐτὴν* (τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ὀχρίδος) *εἶναι τὴν Πρώτην Ἰουστινιανήν*. Βλ. B. Prokić, Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, Codex Vindobonnensis Hist. Gr. LXXIV. München 1906, σ. 35, No 37. Τί ἐχρειάζετο λοιπὸν ἡ μνεία της; Ἴσως διὰ νὰ κάμῃ ὁ σ. τὰ ἑξῆς λάθη: 1) Τοῦ ἔτους 545 δὲν εἶναι ἡ Νεαρὰ XI, ἀλλ' ἡ Νεαρὰ 131 «Περὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ προνομίων», ἡ ὁποία εἰς τὸν Τίτλον 3 αὐτῆς ἀσχολεῖται ἀκόμη μὲ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς, ἐνῶ ἡ Justiniana prima ἱδρύθη διὰ τῆς Νεαρᾶς XI τοῦ 535. Βλ. Justiniani novellae. Ἔκδ. R. Schoell - G. Kroll, Berolini 1954. Nov. XI, σ. 94. Βλ. καὶ B. Granić, Die Gründung des autokephalen Erzbistums von Justiniana prima durch Kaiser Justinian I im Jahre 535 n. Chr. «Byzantion» 2(1925) 123-140. 2) Ἡ Justiniana prima δὲν ἱδρύθη «à Skopje ou dans une localité situé au nord de cette ville» (σ. 114), localité πλησιόχωρον λοιπόν, ὡς ἐπιστεύετο πρὸ 40 ἐτῶν (J. Zeiller, N. Vulić καὶ ὁ συγγραφεύς μας), ἀλλὰ εἰς τὸ Čaričin Grad, 40 χιλιόμετρα νοτίως τοῦ Nish. Βλ. D. Mano-Zissi εἰς «Starinar» I,14 (1939) 3 κ.ἑ., 11, 3/4 (1955) 12 κ. ἑ., 5/6 (1957) 155 κ.ἑ. - V. Petković, Les fouilles de Tsaritchin Grad, «Cahiers Archéologiques» 3(1948) 38-48. - W. Swoboda, Prima Justiniana, slownik star. slowianskich» 4(1972) 349-50. 3) Εἰς τὴν σημ. 468 (σ.191) ὁ σ. λέγει τὸ ἑξῆς ἐκκρηκτικόν: «Justiniana Prima, rapporte l'historien latin Procope, était une grande cité...». Ὁ Προκόπιος, λοιπόν, ἦτο λατῖνος ἱστορικός! Περίεργος πληροφορία! Καὶ ἡ ἐργασία τοῦ σ. ἐγένετο δεκτὴ ὡς διδακτορικὴ διατριβή! Περίεργον γεγονός! 4) Εἰς τὴν σημ. 469 (σ. 192) ὁ Ἀλέξιος Β' ὁ Κομνηνὸς βασιλεύει 1122-1142, ἐνῶ ἐβασίλευσε 1180-1183. Ἀλλ' ἂς προχωρήσωμεν εἰς τὰ περαιτέρω τοῦ συγγραφέως.

Περὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πατριαρχείου Ὀχρίδος καὶ περὶ τῶν πραγματικῶν ἢ καὶ τεχνητῶν προβλημάτων αὐτοῦ, π.χ. ἐὰν τοῦτο ἀπετέλει ἢ ὄχι συνέχειαν τοῦ βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου τῆς ἐποχῆς τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου, ποῖοι ἦσαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σαμουὴλ πατριάρχαι αὐτοῦ κ.ο.κ. ὑπάρχει, ὡς γνωστόν, μεγάλη, σλαβικὴ πρὸ παντός, βιβλιογραφία. Παλαιότερον εἶχεν ὑποστηριχθῆ ἡ θέσις, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος ἦτο νέον καὶ μὴ ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ παλαιὸν τῆς Πρεσλάβας: St. Novakovitch, L'archevêché d'Ochrida au début du XIe siècle, Belgrade 1980 (σερβοκροατ.)—B. Prokitch, Le premier archevêque d' Ochrida, Belgrade 1911(σερβοκροατ.)—Τοῦ αὐτοῦ, Formation du patriarchat d'Ochrida, Belgrade 1912 (σερβοκροατ.). Εἰς νεωτέρους χρόνους ὑποστηρίζεται ἡ θέσις, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος ἀπετέλεσι συνέχειαν τοῦ παλαιοτέρου ἐκείνου τῆς Πρεσλάβας ἐπὶ Συμεὼν καὶ Πέτρου: J. Snegarov, Histoire de l' archevêché d'Ochrida dépuis sa fondation jusqu' à l'arrivée des turcs dans les Balkans, Sofia 1942 (βουλγαριστί).

Ὁ συγγραφεύς μας ἐκθέτει (σ. 115/6) τὰς ἀπόψεις τοῦ Prokitch πρῶτον καὶ τοῦ Snega-

ρον κατόπιν, τὴν σερβικὴν δηλονότι καὶ τὴν βουλγαρικὴν ἄποψιν, φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ ἴδιος λαμβάνει θέσιν ὑπὲρ τῆς πρώτης (σ. 114).

Ἐπ' αὐτῶν θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ ἴσως τὰ ἑξῆς: Τὸ Βυζάντιον διαρκοῦντος τοῦ πολέμου μὲ τὸν Σαμουὴλ δὲν ἠμποροῦσε βεβαίως νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ Πατριαρχεῖον αὐτοῦ τῆς Ὀχρίδος, τὸ Πατριαρχεῖον τοῦ ἐχθροῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος δὲν ἀπετέλει κατ' οὐσίαν συνέχειαν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Πρεσλάβας τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου, ἀφοῦ ὅλος ὁ κρατικὸς διοικητικὸς μηχανισμὸς τοῦ Κράτους τοῦ Σαμουὴλ ἀπετέλει συνέχειαν τοῦ κρατικοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ Κράτους τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου καὶ ὁ Σαμουὴλ ἐτιτλοφόρει ἑαυτὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων. Εἰς ἀναγνώρισιν τῆς συνεχείας αὐτῆς προφανῶς ὁ Βασίλειος Β' μετὰ τὸν πόλεμον δὲν ἀνέστησε τὸ παλαιὸν Πατριαρχεῖον τῆς Πρεσλάβας, ἀλλ' ἀνεκήρυξε τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ὀχρίδος αὐτοκέφαλον καὶ ὑπήγαγεν εἰς αὐτὴν ὄχι μόνον τὰς ἐπισκοπὰς τοῦ Σαμουήλ, ἀλλὰ καὶ τὰς παλαιὰς τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πέτρου, ὑποβιβάσας μόνον διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος εἰς Ἀρχιεπισκοπήν. Ἄνκαι σήμερον ὑποστηρίζεται ὅτι οὔτε εἰς τὴν Πρεσλάβαν οὔτε εἰς τὴν Ὀχρίδα ἐπρόκειτο περὶ Πατριαρχείου, ἀλλὰ περὶ Ἀρχιεπισκοπῆς αὐτοκαλουμένης Πατριαρχεῖον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναγνωρίσεως τούτου ὑπὸ τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῆς Δύσεως. Βλ. Ἰω. Χρ. Ταρναν ί δη, Ἡ διαμόρφωσις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας (864-1235). Θεσσαλονίκη 1976, σ. 94 κ.ἑ., ἰδίᾳ σ. 107. Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἐξυπηρέτει τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα, νὰ μὴν ὑπάγεται αὕτη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως τὸ παλαιὸν Πατριαρχεῖον τῆς Πρεσλάβας, ἀλλὰ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βούλησιν τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος διώριζε τὸν ἀρχιεπίσκοπόν της. (Βλ. περὶ τούτου G. Ostogorsky, Geschichte, 1952, σ. 249, σημ. 1 μὲ παραπομπὴν εἰς τὸ ἀπρόσιτον εἰς ἡμᾶς Jugosl. Ist. Casopis I, 1935, σ. 516 κ.ἑ.). Μὲ τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς ὁ Βασίλειος Β' 1) διετήρει τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν νοτιοσλαβικῶν λαῶν, 2) ἀπέφευγε τὴν διεύρυνσιν τῆς ἤδη ὑπερβολικῆς ἐκτάσεως τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ 3) ἐτόνιζε τὰ προνόμια τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου τῆς Ὀχρίδος, θρησκευτικοῦ κέντρου τοῦ σλαβικοῦ κόσμου, ὡς ἦτο ἄλλοτε τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Πρεσλάβας. Ὅλα δεικνύουν λοιπὸν ὅτι καὶ ὁ Βασίλειος Β' ἠσθάνετο τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος ὡς συνέχειαν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Πρεσλάβας.

β) Διὰ τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ὀχρίδος μετὰ τὸ 1020: 1) Δὲν γνωρίζομεν, ἐὰν χρησιμεύει εἰς τίποτε ὁ παραλληλισμὸς μεταξὺ τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ὀχρίδος, τὸν ὁποῖον κάμνει ὁ Νεῖλος Δοξαπατρῆς εἰς τὴν Notitia Episcopatum αὐτοῦ τοῦ 1143 (J. Ivanov, Bulgarski starini iz Makedonija, 2α ἔκδ., Sofia 1931, σ. 562-564) καὶ τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ἀδικαιολογήτως ὁ σ. εἰς τὴν σ.116, παραπέμπων μάλιστα ἀναιτίως (εἰς τὴν σημ. 485 τῆς σ. 194) εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ V. Laurent, L'oeuvre géographique du moine Sicilien Nil Doxapatris, EO 36 (1937), παρὰ εἰς τὸ νὰ κατοχυρώσῃ τὸ κῦρος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ὀχρίδος, ὅπερ μᾶς πείθει, ἀντιθέτως πρὸς τὸν σ., ὅτι αὕτη παρέμεινε σταθερὰ καὶ ἐπὶ Σαμουὴλ καὶ μετ' αὐτόν. (Zbatarski, Istoria II, σ. 23-26). 2) Ὅταν «Les historiens ne s'accordent pas sur les nomes des différents titulaires du siége archiepiscopal ou patriarcal d'Ochrida a l'époque de l'Empire Macédonien» (σ. 117), ὁ κατάλογος τῶν ἕξῃ φερομένων ὡς τιτλούχων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ αἱ γενικαὶ πληροφορίαι περὶ τοῦ προσώπου των, τὰς ὁποίας δίδει ὁ σ. εἰς τὴν σ. 117 καὶ εἰς τὰς σχετικὰς σημειώσεις ἀριθμ. 487-496 (σ. 194-195), πέραν τοῦ ἀμφιβόλου πληροφοριακοῦ των χαρακτῆρος, οὐδεμίαν κριτικὴν προσπάθειαν τοῦ σ. μαρτυροῦν καὶ οὐδὲν εἰς προώθησιν τῆς ἐπιστήμης διδάσκουν. 3) Στερεώτερον εἶναι τὸ ἔδαφος προκειμένου περὶ τῶν ἐπισκοπῶν, τὰς ὁποίας ὑπήγαγεν ὁ Βασίλειος Β' εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ὀχρίδος διὰ τῶν τριῶν γνω-

στῶν χρυσοβούλλων του τῶν ἐτῶν 1019-1020, ὅσον καὶ ἂν τὰ χρυσόβουλλα αὐτὰ δὲν διεσώθησαν εἰς τὸ πρωτότυπον, ἀλλ' ἐξ ἀντιγράφου εἰς τὸν χρυσόβουλλον λόγον τοῦ ἔτους 1272 τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου, ἐκδοθέντα διὰ τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ὀχρίδος, μετὰ 250 δηλαδὴ περίπου ἔτη, καὶ παρὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ συγγραφέως, ὅτι «Un tel retard laisse à penser à quelques historiens que les textes ne seraient pas authentiques» (σ. 118), χωρὶς βεβαίως νὰ ἀναφέρῃ τὸν κύριον ἀμφισβητητὴν τῆς γνησιότητος τούτων R. Ljubinkovic, Tradicije prime Justinijane u titulaturi Ohridskih arhiepiskopa. «Starina» nov. ser. XVII (1966) 61-75, οὐδὲ τὴν Ἀνακοίνωσιν τοῦ St. Antoljak εἰς τὸ 12ον Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ὀξφόρδη 1966. Ἀσχέτως ἂν τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν δὲν εἶναι παρὰ ἁπλαῖ ὑποθέσεις. Περὶ τοῦ ὅλου θέματος βλέπε εἰς Ἰω. Χρ. Ταρναν ί δη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 94: Ἡ ἵδρυσις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος καὶ ἡ κανονικὴ θέσις αὐτῆς ἐπὶ Σαμουὴλ καὶ ἐπὶ Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου. Τὴν γνησιότητά των δὲν ἀμφισβητοῦν αἱ ἐκδόσεις τῶν κειμένων αὐτῶν: Μερικὴ ἔκδοσις: Γ. Α. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. I-VI, Ἀθῆναι 1852-1859, τόμ. V, σ. 266-269 -Ι. καὶ Π. Ζέπου, Jus Graecoromanum, τόμ. I, Ἀθῆναι 1931, σ. 272-273. (Παλαιότερον εἰς Zachariae von Lingethal, Jus Graeco-Romanum, τόμ. I VII, Leipzig 1856-1884, ιόμ. III, σ. 319, ὄχι, ὡς ὁ σ. 1892, εἰς σ. 209). Ὁλικὴ ἔκδοσις: V. N. Beneševič, Opisanie grčeskich rukopisej Monast. Sv. Ekateriny na Sinaje (=Περιγραφὴ ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ), Catalogus cod. manuscr. gr. in Mon. St. Catherinae in monte Sina, τόμ. 1,3,1, Πετρούπολις 1911, σ. 542-554. Πρβλ. καὶ Fr. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches, Teil I (565-1025), München-Berlin 1924, σ. 140, ἀριθμ. 806, 807, 808. Πρβλ.. καὶ B. Graniće, Kirchenrechtliche Glossen zu den von Kaiser Basileios II. dem autokephalen Erzbistum von Achrida verliehenen Privilegien, «Byzantion» 12 (1937) 215 κ.ἑ. Αἱ περὶ τούτων γνώσεις τοῦ σ. εἶναι ἐσφαλμέναι, ὡς π.χ. ἡ ἔκδοσις τῶν Ράλλη-Ποτλῆ τὸ 1864 (βλ. σ. 118), ἢ ἐλλιπεῖς, π.χ. ἡ ἔκδοσις τοῦ Beneševič δὲν ἀναφέρεται (βλ. σημ. 500 εἰς σ. 196). Ἐπίσης δὲν εἶναι ὀρθὸν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ σ. εἰς τὴν σ. 119: «La juridiction de l'église d'Ochrida recouvrait alors l'étendue totale des thèmes dont disposait Byzance dans la péninsule balkanique». Οὕτως ἡ δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιωρίζετο, κατὰ τὸν συγγραφέα, μόνον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καί τινας νήσους. Ἀνάξιον καὶ συζητήσεως!

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ὁ σ. προσκολλᾶ ἕνα κεφάλαιον μὲ τὸν τίτλον «Grecs, Slaves, Bulgares» (σ. 120-124), εἰς τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτει, πέραν τῆς συνήθους εἰς αὐτὸν ἀγνοίας τῶν πραγμάτων, καὶ πολιτικὴν προκατάληψιν, προϋπόθεσιν ἀκατάλληλον διὰ καλλιέργειαν ἀληθοῦς ἐπιστήμης.

Ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ λέγων εἰς τὴν σ. 120: «L' origine même du nom 'Macédoine' reste inconnue...peut-être l'étymologie se trouve-t-elle dans deux mots grecs qui signifieraient: 'haute terre'». Ποίας λέξεις ἐννοεῖ ἄραγε; Πιθανῶς «μακεδονικὴ χώρα». Ἡ χώρα ὅμως ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ἐγκατασταθέντος εἰς αὐτὴν ἀρχαίου ἑλληνικοῦ δωρικοῦ φύλου καὶ ὄχι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν δωρικὸν φύλον ἐκ τῆς χώρας. Ἡ Μακεδονία ὠνομάσθη ἐκ τοῦ φύλου τῶν Μακεδόνων καὶ ὄχι τὸ φύλον τῶν Μακεδόνων ἐκ τῆς Μακεδονίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὸ ἐθνικὸν ὄνομα Μακεδὼν προέρχεται ἀπὸ τὸ πανάρχαιον ἑλληνικὸν ἐπίθετον «μακεδνός», ἐπίθετον γνωστὸν εἰς τὸν Ὅμηρον (Ὀδ. Η', 106), ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ τῆς «μακεδνῆς αἰγείροιο», περὶ τῆς «ὑψηλῆς λεύκης» δηλαδή, τοῦ γνωστοῦ δένδρου. Ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ ἑλληνικοῦ οὐσιαστικοῦ «μᾶκος-μῆκος» μὲ τὸ πρόσφυμα -δ- καὶ τὴν κατάληξιν -νος, ὅπως τὸ «πελι-δ-νὸς» καὶ πολλὰ ἄλλα, προέκυψε τὸ «μακε-δ-νὸς». Εἶναι λοιπὸν τὸ «μακεδνὸς» λέξις ἑλληνικὴ καὶ σημαίνει «μακρὺς-ὑψηλός». Συνεπῶς οἱ Μακεδ-

νοὶ ἢ Μακεδόνες διεκρίνοντο ὡς «ἄνδρες ὑψηλοί», ὡς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὀρεσίβιοι. Μήπως ὅμως ὁ σ. γνωρίζει, ἀλλὰ ἀποσιωπᾶ ταῦτα;

Τὴν πολιτικὴν προκατάληψίν του θὰ ἀφήσωμεν νὰ ἀποκαλύψῃ ὁ ἴδιος ὁ σ. λέγων ὅτι μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κατοχὴν καὶ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς: «La Macédoine passe sous la domination grecque, puis bulgare; elle retrouve enfin son identité, grâce aux efforts de Samuel qui parvint à créer un état sur les ruines de la Bulgarie» (σ.120). Ποίαν «identité» ἐπανεῦρεν ἡ Μακεδονία; Τί ἦτο αὕτη πρὸ τῆς κατακτήσεώς της ὑπὸ τῶν Ρωμαίων; Σλαβικὸν μήπως κράτος; Καὶ εἰς τὴν σ.121/2 λέγεται: «les bulgares avaient ainsi imposé leur nom à la Macédoine où des nombreuses sclavinies étaient installées dépuis le VIe siècle... le nom «bulgare» appliqué aux Slaves macédoniens était donc plus politique et étatique qu'historique et national. Les Slaves macédoniens dans l'empire de Samuel n'étaient pas plus bulgares que les grecs n'étaient romains». Ποῖοι ὅμως ἦσαν αὐτοὶ οἱ «Slaves macédoniens dans l'empire de Samuel»; Αἱ ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς τοὐλάχιστον Μακεδονίας ἀνύπαρκτοι πλέον αὐτὴν τὴν ἐποχήν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Καμενιάτης (Βόνν. σ.499, 17 κ.ἑ.), ὀλίγαι «Σκλαβίνιαι» τοῦ 7ου αἰῶνος ἢ οἱ ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας Κροάται τοῦ Stjepan Drzislav, Σέρβοι τῆς Ρασκίας ἢ τῆς Διοκλείας τοῦ Βλαδιμήρ, τοὺς ὁποίους ἐκτύπησεν ὁ φερόμενος ὡς ἀρχηγὸς σλαβικοῦ κράτους Σαμουήλ; Καὶ αὐτόθι: «En se parant du titre d'empereur bulgare Samuel n'avait usurpé aucun droit royal bulgare, puisque la dynastie n'existait plus depuis 972... la décision de Samuel n'indique pas que ses sujets étaient des bulgares...l'église bulgare ne reconnut jamais Samuel comme monarque bulgare pas plus que l'église grecque ne reconnut la validité de son couronnement». Ταῦτα δὲν ἐξηγοῦν διατί ὁ ἴδιος ὁ Σαμουὴλ αὐτοετιτλοφορεῖτο βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων καὶ ὄχι τῶν Σλάβων. Καὶ ποία βουλγαρικὴ Ἐκκλησία νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, ὅταν τὴν ἐποχήν του δὲν ὑπῆρχε παρὰ μόνον τὸ ἰδικόν του Πατριαρχεῖον τῆς Ὀχρίδος;

Οὕτως ἀνιστόρητοι ἰσχυρισμοὶ ἐδημιούργησαν ζήτημα, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς λέγει ὁ σ. (σ. 122): «Grecs, slaves et bulgares pouvaient prétendre chacun de leur côté faire reconnaître la possession de territoires conquis en se referant à un droit d'annexion anterieur et en imposant à ses adversaires son propre ideal politique». Καθαρὰ ὁμολογία, ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ σ. δὲν κάμνει ἐπιστήμην, ἀλλὰ πολιτικήν, καὶ ποία εἶναι αὐτὴ ἡ πολιτική.

Ἰδοὺ τώρα μὲ τὰς λέξεις τοῦ συγγραφέως οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν «adversaires», σ. 122: «Pour les bulgares, la nation macédonienne n'a jamais existé depuis mille ans: Les slaves qui peuplaient alors la Macédoine, la Thrace et les territoires serbes avaient pris place à l'interieur des frontières de l'empire tourano-bulgare; ils étaient à cette époque intimément amalgamés avec les conquerants des territoires byzantins; ils avaient formé un peuple unique, slave par la composition, bulgare par le nom. La dénomination «Macédoine» est un terme géographique et non ethnographique. Samuel avait conduit ses campagnes contre Byzance, jamais contre bulgares; il avait constitué l'empire bulgare occidental, prologeant ainsi la tradition étatique bulgare».

Κατὰ τοὺς μὲν λοιπὸν οἱ ὑπήκοοι τοῦ Σαμουὴλ ἦσαν Σλάβοι τῆς Μακεδονίας οὐδεμίαν ἐθνολογικὴν σχέσιν ἔχοντες μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ κακῶς ὀνομάζονται Βούλγαροι. Κατὰ τοὺς δὲ οἱ ὑπήκοοι τοῦ Σαμουὴλ ἦσαν ἀφομοιωμένοι μὲ τοὺς ἀρχικοὺς Τουρανο-Βουλγάρους Σλάβοι καὶ καλῶς ὀνομάζονται Βούλγαροι. Μόνον διὰ Ἕλληνας δὲν γίνεται λόγος. Ποῦ εἶναι οἱ ἕλληνες κάτοικοι τῆς Μακεδονίας ἐπὶ Σαμουήλ, οἱ ρωμαῖοι βυζαντινοὶ ὑπήκοοι;

Ἡ τελικὴ θέσις τοῦ σ. εἶναι (σ. 123) ὅτι τὸ Κράτος τοῦ Σαμουήλ: «...ne fut ni un nouvel état bulgare occidental, ni la prolongation de celui de Preslav, mais un état nouveau: l'état macédonien. Avec sa capital à Prespa, puis à Ochrida, Samuel s'appuya sur une masse ethnique différente de celle de l'ancien Bulgarie». Κάποιαν ὑποψίαν τῆς ἀληθείας φαίνεται νὰ καταπολεμῇ ὁ σ. λέγων (σ. 124): «Sans doute, de nobreux habitants de la Macédoine étaient-

ils d'origine et de nationalité diverses: (Μήπως ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες;); Tous cependant possedaient en commun une seule et même langue, une écriture, une liturgie et une religion slaves».

Δυστυχῶς ἐπῆλθεν ἡ θλιβερὰ κατακλείς: «Ni les bulgares, malgré leur ordre et leur puissance, ni les slaves macédoniens qui avaient combattu si courageusement, ne furent en état de poursuivre l'oeuvre inachevée de Samuel. De nouveau l'hellénisation se repandait dans les Balkans». Πῶς ὅμως ἐγένετο ἐξελληνισμὸς χωρὶς Ἕλληνας;

Εἶναι φανερόν, ὅτι αἱ θέσεις τοῦ σ. συμπίπτουν μὲ τοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς τοῦ Κράτους τῶν Σκοπίων, τῆς «Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Μακεδονίας», ὁμοσπόνδου κράτους τῆς Γιουγκοσλαβίας, τῆς ἱδρυθείσης εἰς τὰ Σκόπια τὴν 2 Αὐγούστου τοῦ 1944, Κράτους, τὸ ὁποῖον:

ἔταξε στὸν ἑαυτό του καὶ διακήρυξε στὸν κόσμο, ὡς δικαίωση τῆς παρουσίας του, δυὸ σταθεροὺς ἐθνικοὺς σκοπούς:

1. Νὰ πείσῃ τὰ ἄλλα ἔθνη ὅτι οἱ κάτοικοί του, πού, ὡς σλαβόφωνους, τοὺς διεκδικοῦσαν ὡς τώρα γιὰ ὁμοεθνεῖς τους ἄλλοτε ἡ Βουλγαρία καὶ ἄλλοτε ἡ Σερβία, δὲν εἶναι οὔτε Βούλγαροι οὔτε Σέρβοι, ἀλλὰ ἕνας ἰδιαίτερος λαός, ποὺ κατοικεῖ ἐδῶ καὶ τέσσαρις χιλιάδες χρόνια στὴ χώρα αὐτή, ὅμαιμος συνεχιστὴς τῆς ἐθνότητας τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, ἑπομένως Μακεδόνες, καὶ τὸ κράτος τους τίποτε ἄλλο παρὰ Μακεδονία.

2. Νὰ πείσῃ τὰ ἄλλα ἔθνη ὅτι οἱ κάτοικοί του, ὡς Μακεδόνες, δικαιοῦνται νὰ θεωροῦν ἐθνική τους κληρονομιὰ ὁλόκληρη τὴ χώρα ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὀνομάζεται Μακεδονία, δηλαδὴ ὄχι μόνον τὸ μικρὸ σλαβόφωνο τμῆμα τῆς Μακεδονίας τοῦ Πιρίν, ποὺ ἀνήκει σήμερα στὴ Βουλγαρικὴ ἐπικράτεια, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑλληνικὴ Μακεδονία, τὴ «Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου», ὅπως τὴν ὀνόμασαν.

[Νικολάου Π. Ἀνδριώτη (καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας τοῦ πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), Τὸ ὁμόσπονδο κράτος τῶν Σκοπίων καὶ ἡ γλῶσσα του, Θεσσαλονίκη 1960, σ. 6 (Εἰσαγωγή)].

Εἰς ταῦτα ἔχουν δοθῆ πολλαὶ ἀπαντήσεις ἀπὸ ἐπιστήμονας ἱστορικούς. Παραθέτομεν κατ' ἐπιλογὴν ἀπόσπασμα μιᾶς, ἀπὸ τὰς πλέον ἡπίας, τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Rutgers University τῆς Ἀμερικῆς (New Brunswich, N.Y.) Peter Charanis. Βιβλιοκρίνων τὴν Istorija na Makedonskiot narod, vol. I, Skopje 1969, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων, εἰς «Balkan Studies» 13, I (1972) 166-168, ὁ P. Charanis λέγει: *The assumption of the authors that the kingdom of Samuel was «macedonian» and not bulgarian in character has, of course, certainly in so far as one can judge from the sources, no basis in fact. The historian can understand, and even sysmpathize with, the desire of the slavs of yugoslav Macedonia to trace their roots as a distinct nation deep in to the distant past, but he cannot condone the artificial creation of any such root* (σ. 167/8).

Ταῦτα διὰ τοὺς ὡμολογημένους παρομοίους πολιτικοὺς σκοποὺς τῆς ἐργασίας. Αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὅμως ἡ ἐργασία εἶναι ἐν γένει πρωτόλειον ἀρχαρίου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μὴ γνωρίζοντος καλῶς οὔτε τὴν ὕλην τῆς Ἱστορίας οὔτε τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἐργασίας καὶ μὴ σεβομένου τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης. Εἰδικώτερον ὁ σ. της δὲν γνωρίζει Ἑλληνικὰ καὶ λαμβάνει γνῶσιν τῶν βυζαντινῶν πηγῶν ἐκ μεταφράσεων. Χρησιμοποιεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον σλαβικὴν βιβλιογραφίαν, ἰδίως ὁμοϊδεατῶν του, καὶ πολὺ ὀλίγην εὐρωπαϊκήν, συσσωρεύων οὕτω καὶ τὰ ἐσφαλμένα τῶν ἄλλων εἰς τὴν ἐργασίαν του καὶ ἀγνοῶν σημαντικὸν μέρος ὑπαρχούσης σχετικῆς διεθνοῦς βιβλιογραφίας. Αἱ παραπομπαί του σπανίως τεκμηριώνουν τοὺς ἰσχυρισμούς του, ἀλλ' ἀσχολοῦνται ἐνοχλητικῶς μὲ δευτερευούσας πληροφορίας, πολλάκις ἐσφαλμένας. Ὁ ἴδιος ἀντιφάσκει συχνὰ πρὸς ἑαυτὸν ἀκόμη καὶ ἐντὸς τῆς αὐτῆς σελίδος. Εἶναι προκατειλημμένος ἀπὸ πολιτικὰς σκοπιμότητας καὶ προσπαθεῖ μὲ διαστροφὰς τῆς ἀληθείας καὶ μὲ παραβάσεις τῶν κανόνων τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἐργασίας νὰ ὑποστηρίξῃ ὡρισμένας πολιτικὰς θέσεις.

Βεβαίως ἡ ἐργασία ἐγένετο διὰ νὰ ἀποκτηθῇ ὁ ἀκαδημαϊκὸς τίτλος τοῦ διδάκτορος τρίτου κύκλου. Ἐὰν αὕτη φορτωμένη μὲ τόσα λάθη ἀγνοίας καὶ λάθη μεθόδου ἐγένετο δεκτή, τοῦτο ἀποτελεῖ εὐθύνην τοῦ κατὰ τεκμήριον περισσότερα γνωρίζοντος Εἰσηγητοῦ της καὶ δὲν θὰ ἀπησχόλει τὴν βιβλιοκρισίαν, ἐὰν δὲν εἶχεν ἀποσταλῇ προκλητικῶς εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ ἀνὰ χεῖρας Περιοδικοῦ τῆς Ἑταιρείας.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Dumbarton Oaks Bibliographies, Based on Byzantinische Zeitschrift.

Series I: Literature on Byzantine Art, 1892-1967.

Volume I: By Location. Part I: Africa, Asia, Europe (A-Ireland). Σελ. I-LXVIII + 518. Part II: Europe (Italy-Z), Indices, σελ.. 1-499. Edited by Jelisaveta S. Allen. Published for the Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington, D.C. London 1973. (Mansell information/publishing limited—3 Bloomsbury Place, London WC IA 2QA).

Volume II: By Categories. Edited by Jelisaveta Stanojevich Allen. Published for the Dumbarton Çaks Center for Byzantine Studies, D.C. London Washington 1976. (Mansell information / publishing limited—3 Bloomsbury Place, London WC IA 2QA), σελ. I-XXV + 586.

Ὀγκῶδες (πλέον τῶν 1600 σελίδων πρὸς τὸ παρόν), κοπιῶδες (παρασκευάζεται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν) καὶ λίαν ἐξυπηρετικὸν ἔργον (ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν εὑρίσκει τις τί ἐγράφη ἀπὸ τοῦ 1892 ἐπὶ ὡρισμένου θέματος βυζαντινῆς τέχνης), βασιζόμενον εἰς τὰς βιβλιογραφικὰς πληροφορίας τοῦ περιοδικοῦ Byzantinische Zeitschrift (III. Abteilung: Bibliographische Notizen und Mitteilungen) ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τούτου (1892), καὶ συγκεντρῶνον τὰς πληροφορίας αὐτάς, ὅπως ἔχουν εἰς τὸ περιοδικὸν (τίτλος, γλῶσσα, κριτικὰ σχόλια τοῦ ἁρμοδίου συνεργάτου).

Ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1973-1976 ἡ ὡς ἄνω Πρώτη Σειρὰ (Series I: Literature on Byzantine Art, 1892-1967), περιέχουσα τὴν Βιβλιογραφίαν τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τοὺς πρώτους 60 τόμους (τόμ. 1-60, 1892-1967) τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν (Byzantinische Zeitschrift). Ἡ Πρώτη Σειρὰ αὐτὴ χρησιμοποιεῖ τὸ αὐτὸ ὑλικὸν (τόμ. 1-60) δύο φοράς, εἰς δύο τόμους. Εἰς τὸν Α΄ Τόμον κατατάσσει τὸ ὑλικὸν γεωγραφικῶς (Volume I: By Location). Εἰς τὸν Β΄ Τόμον κατατάσσει τοῦτο κατὰ κατηγορίας (Volume II: By Categories).

Ὁ Α΄ Τόμος, διὰ λόγους ἀσφαλῶς εὐχρηστίας τοῦ ὄγκου του, διαιρεῖται εἰς δύο χωριστὰ Μέρη. Τὸ Α΄ Μέρος περιέχει τὴν Ἀφρικήν, τὴν Ἀσίαν καὶ μέρος τῆς Εὐρώπης (A-Ireland). (Part I: Africa, Asia, Europe, A-Ireland, σελ. I-LXVIII + 518). Τὸ Β΄ Μέρος περιέχει τὸ ὑπόλοιπον τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς Πίνακας. (Part II: Europe, Italy -Z, Indices, σελ.. 1-499).

Τὸ Α΄ Μέρος περιέχει μετὰ δύο Προλόγους (C. Loerke - H. - G. Beck, σ. VII-IX) κατατοπιστικὴν Εἰσαγωγὴν (Introduction, σ. XI κ.ἑ.), ὅπου α) ὑπὸ τὸν τίτλον Classification (σ. XII-XIII) δίδονται ἐξηγήσεις διὰ τὴν ἀκολουθηθεῖσαν μέθοδον κατατάξεως τοῦ ὑλικοῦ, β) ὑπὸ τὸν τίτλον Index Codes and Numbers (σ. XIII) δίδονται ἐξηγήσεις διὰ τὸ κωδικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη πρὸς ταχεῖαν ἀνεύρεσιν τοῦ ζητουμένου ἐντὸς τοῦ Α΄ Τόμου, ὡς καὶ ἄλλαι ἐξηγήσεις διὰ τὸν τρόπον ἐργασίας τῶν ἐκδοτῶν (Transliteration, σ. XIV-Filing, σ. XIV). Ἡ ἐν λόγῳ μέθοδος καὶ τὸ κωδικὸν σύστημα ἔχουν ἐν συντομίᾳ ὡς ἑξῆς: